

PAPER DETAILS

TITLE: DENİZCİLİK TERİMLERİNDEN ARGOYA GEÇEN SÖZ VARLIĞI

AUTHORS: Zahide PARLAR

PAGES: 424-451

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2839945>



DENİZCİLİK TERİMLERİNDEN ARGOYA GEÇEN SÖZ VARLIĞI

Dr. Öğr. Üye. Zahide PARLAR*

ÖZ

13. yüzyılda Anadolu coğrafyasında liman kentlerinin ele geçirilmesiyle başlayan denizcilik faaliyetleri Türklerin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarında günden güne önemini artırmıştır. Özellikle 14. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hâkimiyetinin artması ve güneyde İtalyan/Cenevizli tüccarlarla ticari ilişkilerin ilerlemesi, Venedik dili ve İtalyancadan pek çok terim alıntılanmasına sebep olmuştur. Akdeniz'de denizcilik faaliyetleri yürüten gemicilerin ilişkide bulundukları -Türkçenin de dâhil olduğu- ülke dillerinin katkılarıyla ortak bir dil, bir lingua franca da oluşmuştur. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Türk gemici dili hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Türk gemici dilinde Arapça, Farsça, Yunanca, İtalyanca gibi dillerden alıntılanan sözcüklerin kullanımı zamanla yaygınlaşmış ve bu terimler gündelik konuşma diline de aktarılmıştır. Türkçede yaygınlık kazanan denizcilik terimlerinden bazıları gerçek anlamlarından uzaklaşarak yalın hâlde yahut deyimleşerek argonun söz varlığına da dâhil olmuştur. Bu çalışmada denizcilik terimi olup argonun söz varlığına geçen sözlükbirimler ele alınmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan sözlükbirimler, yapı ve anlam bilgisi bakımından incelenmiş; tematik ve kavramsal olarak tasnif edilmiş, toplumsaldilbilim açısından değerlendirilmiştir. Argo, standart dilin söz varlığından seçilen sözcüklerin yapı-bozuma uğratılmasıyla bu sözcüklerin şifrelenerek kullanılması amacını güder. Bu bakımdan söz varlığının çoğunluğu, denizcilikte öncü olan medeniyetlerin dillerinden alıntılanan Türkçe denizcilik dili, argo için önemli bir malzeme sağlamıştır. Denizcilik terimleri, dış yapıda denizcilik alanına ait olsalar da kavramsal ve düşünsel bağlamda argo bir anlam yüklenmişlerdir. Böylece konuşma dilinde kullanılan bu terimler ile ima edilen; artık sözcüğün terim anlamı değil, argo anlamı olmuştur. Terim anlamlarından dolayı şifreleme özelliğini zaten barındıran bu sözcükler, bazen anlam değişikliğine bile uğratılmadan argoya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Argo, jargon, denizcilik dili, denizcilik terimleri, edimbilim.

VOCABULARY FROM NAUTICAL TERMS TO SLANG

ABSTRACT

Nautical activities, which started with the capture of port cities in the Anatolian geography in the 13th century, increased their importance day by day in the social, economic and cultural lives of the Turks. Especially as of the 14th century, the increase in the dominance of the Ottoman Empire in the seas and the progress of commercial relations with Italian/Genoese merchants in the south caused many terms to be quoted from the Venetian language and Italian. A common language, a lingua franca, was formed with the contributions of the languages of the countries with which the sailors engaged in nautical activities in the Mediterranean interacted, including Turkish. After the second half of the 15th century, the Turkish sailor language developed rapidly. The use of words borrowed from languages such as Arabic, Persian, Greek and Italian in the Turkish sailor language has become widespread over time and these terms have been transferred to ordinary language. Some of the maritime terms, which have become widespread in Turkish, have moved away from their real meanings and have been included in the vocabulary of slang by being nominative or idiom. In this study, the lexemes that are the nautical term and which are included in the vocabulary of slang are discussed. Lexemes covered in the study were examined in terms of structure and semantics; it

* İnönü Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, zahide.parlar@inonu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-4616-9579

has been classified thematically and conceptually and evaluated in terms of sociolinguistics. Slang aims to use the words selected from the standard language's vocabulary by deconstructing and using these words by encryption. In this respect, the Turkish nautical language, the majority of which is borrowed from the languages of the civilizations that were pioneers in nautical, provided an important material for slang. Although maritime terms belong to the nautical field in external structure, they have a slang meaning in the conceptual and intellectual context. Thus, what is implied by these terms used in the colloquial language is no longer the term meaning of the word, but its slang meaning. These words, which include already the feature of enciphering due to their term meaning, have been transformed sometimes to slang even without semantic change.

Keywords: Slang, jargon, nautical language, nautical terms, pragmatics.

Giriş

İnsanlar arasındaki iletişimin en önemli aracı olan dilde, iletişimi bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak sağlamak için farklı yollara başvurulur. Yüzey yapıda ifade edilenden derin yapıda kastedilene kadar pek çok anlamı ortaya koymak için dilin imkânlarından yararlanılır. Dilin sunduğu imkânlardan biri olan argo da genel dilden ses, yapı, sözdizimi ve anlam bakımından ayrıışan özellikler gösteren sözcük, deyim ve deyişlerden oluşan bir yapı arz eder. Bu ayrıışan yönler, toplumun geneli tarafından anlaşılan dilin şifrelenmesini sağlar; böylece argoya gizli bir dil olma niteliği ve özel bir konuşma biçimi kazandırır. Argonun söz varlığının şifrelenmesi dilde sözcükler üzerinden, sözcüklerin işlem ve göstergelerinin yapı-bozuma uğratılmasıyla sağlanır. Toplum içinde kendine ait bir özel bir iletişim kurmak isteyen bir grubun oluşturduğu bu özel konuşma biçimi, zamanla yazı diline ve edebiyata¹ geçebilir; daha sonra yeniden genel dile yayılabilir.

Kaynaklarda (TS 2005; Korkmaz 2010; Topaloğlu 1989; Vardar 1998) yer alan farklı tanımlardan hareketle argo; ortak dildeki sözcüklere yeni anlamlar verilerek ve bazı sözcüklerde değişiklik yapılarak elde edilen sözcük ve deyimlerden oluşan söz varlığına sahip ve bu sebeple de ortak dilden ayrılan, herkes tarafından anlaşılmayan, sadece aynı meslek /topluluktaki insanların kullandıkları gizliliği esas alan özel dil olarak tanımlanabilir. Belli başlı kaynaklarda yapılan argo tanımları konusunda hem farklar hem de eksiklikler olduğuna dikkat çeken Aktunç'a (2019: 18-19) göre argo; "dilini verili anlam dizgesini alt üst edip yeninden kurgular, genel iletişim dizgesine de bir karşı duruş sergiler". Tanımlardaki farklılıkların sebepleri arasında argonun değişken özü ve yapısı yanında mekân ve zamana göre değişik tarihsel ve güncel biçimleri barındırması ve tanımlı yapan kişi/kurumların bakış açılarını yansıtması sayılabilir. Konuşucunun yerine göre dille oyun oynama, dolaylı iletiler verme, tabu olarak nitelenen kavramları ifade etme ihtiyacını karşılayan argo, anlambilimsel açıdan dilde gösteren, gösterilen ve gösterge arasındaki geleneksel anlam ilişkisini zorlar ve sözcükleri yapı-bozuma uğratır. Bu özelliği sayesinde argonun esasını, ortak dilden anlam ve şekil değişikliği yapılarak alınan sözcükler ile başka dillerden ödünçlenerek anlamı yeniden kurgulanan sözcükler teşkil eder. Sözcüğün anlamsal boyutunun *eyletime (manipulasyon)* izin vermesinden (Kutlay ve Boeschoten 2016: 79-80) dolayı argo gerekli gördüğü değişikliği, sözcüğün yapısal (morfolojik) özelliklerinden ziyade

¹ Argonun edebiyatta kullanımına dair örnek çalışmalar için bk. (Güneş, 2016; Kaman 2019; Mangır 2011; Sümer 2001).

anlamsal (semantik) boyutunda gerçekleştirir. Sözcüklerin anlamsal bakımdan yapı-bozuma uğratılmasında ise mecaz-ı mürsel, teşbih, istiare, mübalağa, hüsn-i talil gibi söz sanatlarından yararlanılır.

Argo, konuyla ilgili kişiler arasında net, doğrudan ve hızlı bir iletişim sağlarken konunun muhatabı olmayan kişiler arasında herhangi bir iletişim gerçekleştirmez. Şifrelenmiş bir dil kullanımını gerektiren argoda, şifresini yitiren her sözcüğün artık argo olmaktan çıktığı ve gündelik dile aktarıldığı görülür. Bu anlamda argo, Aktunç'un (2019: 17) ifadesiyle "sözcükleri eskiterek yaratımını sürdüren" bir yapı arz eder. Türkiye argosu üzerine yapılan değerlendirmede argonun sözcük ve deyimler ile konuşma biçimlerinin önce belirli alanlarda doğduğu, sonra komşu alanlara da geçerek yaygınlaştığı, bazı örneklerin ise genel argodan anadile sızdığı görülür.

Anadil, azınlık dilleri ve çevrediller² arası ilişkiler bir dil için olağan ve olasıyken argo ve alan argolarının ana dille ilişkisi sürekli olarak bir çatışma düzeyindedir (Aktunç 2019: 395). Bu durum, argonun bünyesine aldığı anadil sözcüklerinin hem biçim ve özleriyle hem de geçmişten bugüne taşıdıkları anlamsal birikimleriyle bir hesaplaşma içinde olmasından kaynaklanır. Aktunç (2019: 11) alan argoları³ ile genel argo⁴ ve anadil arasında "dil yarılışı"⁵ olarak ifade edilebilecek bir tür geçişime (ozmoz) dikkat çeker ve bu geçişimin yönünün "alan argosundan genel argoya ve genel argodan anadile" olabildiği gibi tersi yönlerde de işleyebildiğini ifade eder. Gündelik dil içindeki kullanımları ile alan argosuna ait sözcük ve deyimlerin genel argoya aktarımı yanında başka dillerden ödünçlemeler yapılması da genel argoya kaynak sağlar. Gizli bir dil yapılanması ve özel bir konuşma biçimine sahip olmasından dolayı argo ve alan argoları, anadille ilişkisine mesafe koymak zorundayken özellikle ana dille arasındaki yakınlığın azlığına göre azınlık dilleri ve çevredillere yaklaşır ve onlardan beslenebilir.

Alan argoları, anadil ve çevredillerden bazen oluştuğu ortamdaki anlamıyla bazen de anlamının değişip genişlemesiyle⁶ sözcük aktarabilir. Bir sözlükbirimin genel dildeki anlamından farklı yeni bir anlam yüklenerek argonun söz varlığına dâhil

² "*Çevre dil ve diller*: Belirli bir ulusal dille, anadile, gerek coğrafi olarak gerek iletişim kanalları gerekse kültür bağları yoluyla yakın olan diğer ulusal dil ve diller" (Aktunç 2019:392).

³ *Alan argosu*: "Kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde bulundukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi (Aktunç 2019: 14).

⁴ *Genel argo*: "Alan argolarındaki sözcük dağarcığının, zaman içinde oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile bu dağarcığa dayalı konuşma biçimidir" (Aktunç 2019: 14).

⁵ "*Yarılma, dilsel yarılma*: i) Eski bir dil kaynağının ulusal dillere parçalanması; bir dilin çeşitlenerek asıl kaynağından uzaklaşması. ii) Bir dilin genel kullanım ve dolaşımdaki sözcüklerinin kimi topluluklar tarafından biçimsel ve anlamsal açıdan kamunun anlayamadığı kadar başkalaştırılması; argoda örneği görülen bir tür neologizm; iii) Bir dilin sözcük/deyim/terim dağarcığına çevre dillerden, argodan, alan argolarından sözcükler deyimler girmesi, sızması" (Aktunç 2019:392). Dünya dil varlığı, ulusal dil aileleri ve ulusal diller tarafından; ulusal diller, argo tarafından; argo da, alan argoları tarafından yarılr. Ulusal dillerin argo tarafından yarılışı etik/etnik özellik gösterir" (Aktunç 2019:393).

⁶ Bu durum Hulki Aktunç tarafından "ayakbastı parası" olarak sözcüğü bozuşturması olarak ifade edilir (2019: 18).

edilmesine *argolaşma* adı verilir. Anadil içinde yer alan jargonu⁷ oluşturan belli çevrelerde veya mesleklerde kullanılan sözcükler, deyimler ve terimlerin de argoya geçtikleri de görülür. Genel argonun içinde bu şekilde meslek topluluklarının dillerini kaynak olarak oluşturulmuş ve jargonlara yakın niteliklere sahip olan argolar (alan argoları) söz konusudur. Oluşum alanları bakımından Türkiye argosu için yapılan tasnifte (Aktunç 2019: 9) “kapalı dünyalar” ana başlığında verilen “denizcilik (denizci) argosu”; “toplumun kendisine özgü yaşama, davranış biçimleri olan bazı kesimlerinde doğup gelişen argo” tanımı içinde değerlendirilir. Denizcilik jargonu ile denizcilik argosu arasındaki sınırın belirlenmesi ise oldukça zordur. Jargon da argo gibi herkes tarafından anlaşılmaz; fakat aynı meslek ya da topluluk üyesi kişilerin tümü tarafından kullanılır, bilimsel eserlerde yer alır ve kullanımı durumunda kişilerde olumsuz bir tepki uyandırmaz. Türkçede denizcilik (denizci) argosu; özel ilişki içinde bulunduğu İtalyanca ve lingua francadan alıntılı olduğu sözcük ve deyimleri genel argoya taşır. Alan argosunda kendine yer edinen bu sözlükbirimler, bazı anlam değişiklikleriyle genel argoya hatta şifresini yitirip argonun söz varlığından çıkarak genel dile de geçebilir.

Argoda (özelde ise İstanbul argosunda) yer alan sözcüklerin kökenine bakıldığında yaklaşık 25 dil ile karşılaşılır (Aktunç 2019: 83); bu durum İstanbul’un Doğu dilleri ile Batı dillerini buluşturan bir metropol olmasından ve azınlıkları da kapsamasından kaynaklanır. Mesela, argoya geçen Yunanca kökenli sözcükler, bu söz varlığının en eski katmanına aittir. Daha önce İstanbul’da yaşayan Yunan sayısının fazla olmasından dolayı İstanbul’daki Türklerin çoğu modern Yunanca hakkında temel bilgilere sahipti. Fakat argoda yer alan Yunanca sözcükler, şifreleme özelliğini kaybetmemesi açısından Türk toplumunun genelinde bilinmeyen sözcüklerden seçilirdi (Symeonidis, 2001: 183). 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı donanmasının güçlenmesi ile Türk denizcilik/gemici dilinin hızla geliştiği bir dönem olmuş ve bu dönemde pek çok İtalyanca kökenli sözcük Türkçeye alıntılanmıştır (Kahane vd. 1988: 3-10). Osmanlı denizcilik faaliyetlerinde Yunan ve İtalyan denizciler/mühendislerin yaygın olmasından dolayı (Klein 2018: 170) Türkçe argoda yer alan İtalyanca kökenli sözcüklerin çoğunun dönemin standart Türkçesinde de kullanılan denizcilik terimleri olduğu görülür. Denizcilik jargonu, denizcilikle ilgili faaliyetleri kolaylaştırmak yanında dilin farklı katmanlarında mecazi kullanımlarla yer almıştır (Wansborough, 2013: 189, Klein 2018: 170’den). Dolayısıyla İstanbul’un argosu üzerine yapılacak bir değerlendirme, orada var olan toplum, dil, dillerin alt kültürlerle bağları, edebî yaratıcılık, dilsel muhalefet gibi açılardan saptamalar yapılmasını sağlar. Türkçenin dünyanın büyük dilleriyle karşılaştığı İstanbul limanı bir “lingua franca” ülkesi (Aktunç 2019: 408) niteliğinde olduğu için büyük bir imparatorluk coğrafyasına dayalı Türk argosunun göstergelerinden biri olan denizcilik argosu da diller karşılaşması sayesinde Türkçenin bu dillerden yaptığı alıntılarla zenginleşmiştir.

Yüzyıllar boyunca Doğu Avrupa’nın en önemli limanlarından birisi olan Galata ve meyhaneleriyle öne çıkan Beyoğlu’nun çok ünlü bir eğlence merkezi olması argoya başta İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Rusça olmak üzere başka dillerden sözcüklerin girmesini ve yerleşmesini sağlamıştır. Bu sözcüklerden bazılarının daha sonra başka

⁷ Jargon; dil içinde, adacık hâlinde bir coğrafi bölgede bulunan grupların veya bir mesleğe mensup olanların başkalarının anlaşılabilirlik oranı çok düşük kendine has konuşma biçimidir (Şen 2016: 20).

yörelere de yayılmıştır. Avrupa ülkelerinden gelen gemicilerin aylarca Galata'da kalarak bu eğlence yerlerinde zaman geçirdikleri bilinir (Mantran, 1986: 207, Arkan 2002: 178-179'dan). Kasımpaşa ve Tophane de "denize açılan ve uzaklardan gelen denizcileri ve kullandıkları dilleri ilk ağırlayan semtler"dir⁸ (Naskali ve Sağol 2016: 10). Barınma merkezi de olarak da kullanılan Galata ve Beyoğlu'na gelen yabancılardan ve özellikle de İtalyan gemicilerden dolayı gerek argoya (Beyoğlu argosuna) gerekse gündelik dile pek çok İtalyanca sözcük girmiştir.

İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınışından iki yüz yıl sonrasına kadar bile Galata'da özerk bir Ceneviz topluluğu, 'podesta' denilen Cenevizli bir valinin yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Galata'daki son Ceneviz temsilcisi 1680 yılında ülkesine dönmüş olsa da Cenevizlilerin Galata'daki özerkliklerini yitirmesi ile bölgedeki İtalyan etkisi -beklenenin aksine- artmıştır⁹ (Arkan 2002: 179). Beyoğlu argosunda İngilizce kökenli sözcüklerin yer alması ise gemiler, gemiciler ve denizcilerin dili aracılığı ile gerçekleşmiş olup Kırım Savaşı (1853-1856) ile başlayıp II. Dünya Savaşı (1939-1945) ile hız kazanmıştır.¹⁰ 1867 ve sonrasındaki yıllarda Türk zırhlıları ile iki saltanat yatının baş makinistleri ve yardımcıları ile Boğaz ve Adalar arasında sefer yapan yandan çarklı gemilerin kaptanları İngiliz oldukları için gemilerin makine dairelerinde hep İngilizce konuşulur ve gemilerdeki Türk personel, İngilizce direktiflere harfiyen uyarlardı (Woods 1976: 152-153, Arkan 2002: 181'den).

İtalyanca ve İngilizceden Türkçeye geçen ve sonrasında argoda da kendisine yer edinen sözcüklerin anlamlandırılması hiç de kolay değildir. Bu sözcükleri anlamlandırmak için hem köken dildeki anlamını bilmek hem de Türkçede alt kültür içinde yapı-bozumuna uğratarak oluşturulan yan, mecazî, metaforik anlama ulaşmak gerekir. Konuşucu bir sözcük, tümce ya da cümle söylediğinde anlam sadece tümce içinde ortaya çıkmaz, sözcüğün kavram alanı bu anlamın kurgulanmasında temel rol teşkil eder. Somuncu'nun (2020: 146) ifade ettiği gibi konuşucu ve dinleyici arasındaki iletişimin temelinde dil yapılarıyla doğrudan bağlantılı olan düşünsel ve buna bağlı kavramsal alan bulunur. Dil kullanımındaki kavramsal içerik ve çağrışımlar, sözcüğün anlamını oluşturur. Bu noktada çalışma kapsamında ele alınan sözcükler, dış yapıda denizcilik terimleri olsalar da içyapıda -kavramsal ve düşünsel alanda- argo anlam taşırlar.

⁸ "Kafkasya kökenli Cezayirli Hasan Paşa, Cezayir'den aldığı ve yanından hiç ayırmadığı aslanı ile birlikte Napoli yoluyla İstanbul'a geldiğinde Kasımpaşa'da başıboş denizcileri, hamamların külleri arasında geceleleyen evsiz barksızları –yani, kül-han beylerini– toplayarak bunları bir nizam altına sokmuş ve deniz okulunun ilk temellerini atmıştı" (Naskali ve Sağol 2016: 10).

⁹ "Osmanlılar, 1669 yılında, Venediklilerden Girit Adası'nı alıncaya kadar, denizlerde Venediklilere karşı dengeyi sağlamak için, Cenevizlilere ayrıcalıklar tanımak yolunu seçmişlerdir. Bu tarihten sonra, Ceneviz desteğine gereksinim duymayan Osmanlıların, 1670 yılında Venedik Cumhuriyeti ile yapılan barış antlaşması sonucu, o güne kadar Venediklilerle ticaret yapılması konusunda var olan yasağı kaldırmaları;⁸ Galata'da Ceneviz etkinliğini azaltırken, başta Venedik, İtalyan cumhuriyetlerinin ve krallıklarının bu bölgedeki önemini artmasına yol açmıştır" (Arkan 2002: 179-180).

¹⁰ "Argoya gemicilik dilinden geçen 'soyunmak' anlamına gelen *fayrap etmek*'in İngilizcesi *fire up*; kömürlü gemilerde, kazanın alevinin ve sıcaklığının en yüksek noktaya getirilmesi için verilen bir gemici emridir. 'İçki' anlamına gelin *istim*, kömürlü gemilere hareket yeteneği veren buharın İngilizcesi olan *steam*'den alınmıştır (Arkan 2002: 181).

Bu çalışmanın amacı argoda kullanılan denizcilik terimlerini derlemek ve denizcilik terimlerinin argoya nasıl yansıdığının ve argoda nasıl bir kavram alanına sahip olduğunun tespitidir. Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yapılmış ve *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (MBTS)* ile *Büyük Argo Sözlüğü* denizcilik terimleri bakımından taranmıştır.¹¹ MBTS'te tespit edilen denizcilik terimlerinin tanımlarında *argo* kısaltması ile yer alan sözlükbirimler seçilmiştir. *Büyük Argo Sözlüğü*'nde¹² ise maddebaşı olarak alınan denizcilik terimleri derlenmiştir. Çalışmada alfabetik olarak sıralanan bu sözcüklerin anlamları verilmiştir. Adı geçen sözlüklerde tanık cümlelere yer verilmişse çalışmada da gösterilmiştir. Denizcilik terimleri ile oluşan argo sözcük ve deyimlerin tematik, morfolojik ve semantik açıdan değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca argoda kullanılan denizcilik terimleri, kavram alanlarına göre sınıflandırılarak sahip oldukları çağırışım dünyaları bakımından ve toplumdilbilimsel olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Denizcilik Terimlerinden Argoya Geçen Söz Varlığı

1.1. Sözlük

abliyi bırakmak d. (Yun. *apli* - Türk.) Soğukkanlılığını kaybetmek, şaşırarak, ne yapacağını kestiremeyecek duruma gelmek. (MBTS)

abliyi kaçırmak bk. *abliyi bırakmak*

abaşo s. ve zf. (İtal. *a/basso*, "alt, aşağı, alttaki, aşağıdaki"den) Altta bulunan, aşağıda (olan); altta, aşağıda.

alabanda i. (İtal. *alla banda*, denizcilikte "teknenin iç yanı") 1. Çok ilgi duyan (kimse, kimseler), askıntı. "*Kandilli alabandasının çoğunluğu da İngilizlerden oluşur.*" (*Salâh Bîrsel, Boğaziçi Şingir Mıngır*). 2. Yakınlık. Yakınlık peydahlama. 3. Paylama, azarlama. "*Bir azar, bir tekdir, bir alabanda.*" (*Hüseyin Rahmi Gürpınar, Muhabbet Tilsimi*).

alabanda olmak d. (İtal. - Türk.) (Birisine) 1. Düşkünlük göstermek. 2. Askıntı olmak. "*Alabanda olurum / Seni mutlak vururum.*" (*Hilmi Tuner, Anam, Babam Güzelim*).

alabanda vermek bk. *alabandayı çekmek*

alabandayı çekmek d. (İtal. - Türk.) Fena halde azarlamak, ağır biçimde paylamak. Krş. *alabanda vermek*. "*bir adama hışım ve gazabla kömürdenerek söz söylemek ve alabanda vermek...*" (*Mehmed Salâhî, Kâmus-ı Osmânî*).

alabandayı yemek d. (İtal. - Türk.) Şiddetle azarlanmak, ağır biçimde paylanmak.

alabanda yemek Bk. *alabandayı yemek* (MBTS) "*Bir alabanda yedi ki!*" (*Şemseddin Sâmî*).

¹¹ Çalışmada tekrardan kaçınmak adına daha az sayıda olmalarından dolayı sadece MBTS'te geçen sözcüklerin yanında bilgi verilmiş; yanında kaynak gösterilmeyen söz varlığı Hulki Aktunç'un sözlüğünden alınmıştır.

¹² Aktunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'nde 4600 maddebaşı, alttanımlarla birlikte 6500 toplam tanım ve 3250 kadar tanık cümle mevcuttur. Bu tanımlarda yer alan tanıkların çokluğu sözcüğün tarihsel sürecini ortaya koyar ve bazen de bu tanımlar sözcük için tanık teşkil eder (Aktunç 2019: 402).

alabanda vermek d. (İtal. - Türk.) Azarlamak, paylamak, kuru gürültü ile korkutmak. (MBTS)

alarga ü. (İtal. *alla larga*) "Yaklaşma, uzak dur, açıktan geç" anlamında kullanılır. "Alarga! Alarga! Yağlı boya!"

alarga durmak d. (İtal. *alla arga* - Türk. f.) 1. Yanına yaklaşmamak, uzak durmak. "Bu gardiyan uzun zaman alarga durdu bana." (Ratip Tahir Burak, *Hapishane Hatıraları*). 2. İlgı göstermemek.

alarga etmek d. (İtal. - Türk.) 1. Uzaktan geçmek, yaklaşmamak. 2. Uzaklaşmak. 3. İlgıyı kesmek.

alarga gelmek d. (İtal. - Türk.) Yaklaşmamak, uzağında durmak. "Raşit yanaşma, alarga gel. -Ne var be? Yakından seyri para ile değil ya..." (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şehzadebaşı Ramazan Geceleri*).

alargada olmak d. (İtal. - Türk. e. - Türk.) İşsiz güçsüz olmak, boş gezmek. (MBTS)

alesta s. ve zf. (İtal. *attesta*) Hazır, tetikte, emre amade. "Alesta (hazır)..." (Özdemir Kaptan, *Beyoğlu Argosu*). "Koşuş koşuş çete çete / Damağası denmiş bir ite / Hepsinde var birkaç kırık / Her an emrine aleste" (Kahveci Nusret, *Zindan Şiirleri*).

aleste Bk. *alesta*

algarina i. (İtal. *algarina*, "güçlü bir vinci olan deniz teknesi"). İri yarı, güçlü kabadayı.

alt güverte d. (Türk. - İtal. *coverta*) Kadının, kızın belden aşağısı; göbeği, kasığı, kalçaları, bacakları. Krş. *güverte*.

anafor i. (Yun. *Anaphora*, "girdap") Bedava, para-emek harcamadan elde edilen şey, beleş. "Külhanbeyi- Ne karşımda yalı kazığı gibi dikilmiş de... hırbo gibi yüzüme dikiz ediyorsun?.. Yoksa... anafor mu aranıyorsun?.." (Ortaoyunu, *Telgrafçı*). 2. Haraç.

anafora vermek d. (Yun. - Türk.) Parası, malı (kumar ve benzeri harcama yollarıyla) boşa gitmek; parasını, malını heba etmek. "Recebim hani benim Recebim / Recebim san lira vereceğim / Gelmezsen anafora vereceğim." (İstanbul Türküsü).

anaforcu i. (Yun. - Türk. e.) 1. Bedavacı, beleşçi. 2. Haraççı. "Yankesiciler, dolandırıcılar, kopuklar, aftoslar, madrabazlar, parmak hesabı şairleri, anaforcular..." (Ahmet Rasim, *Kalmayan...*).

anafordan zf. (Yun. - Türk. e.) Bedavadan, beleşe, parasız. "Patron Arap Yorgi Tatavlı melezlerden, namı kabadayılara anafordan içkiyi diriğ etmez, böyle tutunurdu." (Sermet Muhtar Alus, *Eski Ga- lata'nın Eğlence Yerleri*). 2. Haraç olarak.

anaforlamak f. (Yun. - Türk. e.) (Bir şeyi, bir olanağı) 1. Parasız, bedava ele geçirmek. 2. Çalmak. "Şimdilik bir şey anaforlamadığımız için değirmenci de memnundu." (Sabahattin Ali, *Değirmen*).

apiko s. ve i. (İtal. *a picco*, "deniz teknesinin demir alıp harekete hazır olması") 1. Hazır, tetikte, alesta. 2. Şık, güzel giyimli (kimse). "...bıçkın meşreb, süslü gezer, boyun bağlı, bastonlu, zamanın şıklık icâbı mavi gözlüklü, apiko delikanlıydı." (Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*).

armatör i. (Fr. *armateur*, “ticari gemi işleticisi”) 1. Bir fahişenin sırtından geçinen belalı, “dost”. 2. Pezevenk.

babafingo i. (İtal. *pappafico*, “yelkenli gemide bir direk donanım parçası”) Erkeklik organı, penis. “...dört kızın büyük bir merakla babafingosunu incelemelerinden bir an utandı.” (anonim, *Islak Dudaklar*).

bodoslama i. (Yun. *podostima*’öan) (İnsanda) Vücudun önü, en ilerdeki noktası. “Yanaşmadan evvel kendine bir dikiz gel. Bodoslamam kavi mi?” (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şehzadebaşı Ramazan Geceleri*). 2. Burun. 3. Göbek. 4. (Kadında, kızda) Göğüsler.

bodoslamadan zf. (Yun. - Türk. e.) 1. Yüzüne doğru, burnuna, göbeğine, göğsüne doğru; tam karşıdan. “-Benim de canım sıkılmıştır. Bodoslamadan bir sarkıtayım dedim ama...” (Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*), “...karşıdan gelen şişman madamla tam bodoslamadan çarpıştım.” (Süavi Süalp, *Fıstıklı Bir Eğlence*). 2. Doğrudan, direkt. “İşi de hemen ve bodoslamadan yapma niyetinde.” (Cemal Süreya, 99 Yüz). “Bodoslamadan bir aşk hikâyesini de araya sıkıştıralım dedik.” (Kemal Gökhan Gürses, *Aydınlarla Zontaların Savaşı*). Krş. bodoslama

borda i. (İtal.) (Genellikle insan için) Taraf, yan; sağ ya da sol yan. “Cızlam etti bir teki/sol bordamda öteki” (Hilmi Tüner, *Uyumsuzlar*).

borda borda d. (İtal.) Yan yana.

borda etmek d. (İtal. - Türk.) 1. Yanaşmak, yaklaşmak. “Haydi koş gel borda et/ İçten koptu bu davet (Hilmi Tüner, *Anam, Babam Güzelim*). 2. Yan yana gelmek. Krş. bordalamak

bordadan zf. Yandan, yan taraftan.

bordalamak f. “Aynı anda, Kolombo Şakir ve Avni, ilk katta girdikleri salonda fena bordalamış- lardı...” (Süavi Süalp-İsmail Gülgeç, *Kolombo Şakir*). Bk. borda etmek

çaça i. (Yun. *tsatsa*, “abla”dan) 1. Bir işte deneyimli, kıdemli olan kimse. 2. Deneyimli, usta denizci. 3. Daha yaşlı, sayılıp sevilen kabadayı. “Tüm zamanların en çaça dayısı diye bilinen Ruknet ‘kodu mu oturtur’ namıyla önlenmiştir.” (Ömer Pınar, *Sohbet Babında*). 4. (Genelevde) Yaşlı, deneyimli fahişe; mama yardımcısı. “Linardi’nin çaçaları, Timoni’nin gacaları, Yenişehir’in eski malları...” (Ahmet Ra-sim, *Şehir Mektupları*). “...‘Aman, yahu, azıcık sabırlı olun...’ derdi çaça.” (Mehmet Şeyda, *Kör Şeytan*). 5. Mama.

çaçalık i. (Yun. - Türk. e.) 1. Bir işte daha eski, deneyimli olma durumu. 2. (Fuhuşta) Daha yaşlı, daha deneyimli fahişe olma niteliği; mama yardımcılığı yapma edimi. “Sen bana sor onu, sorda anlatayım çaçalığını, randevuculuğunu.” (Attilâ İlhan, *Kurdlar Sofrası*). 3. Fuhuş aracılığı. “Geçmişte bazı eşcinseller kadınlara çaçalık yaparken...” (Dr. Arslan Yüzgün, *Eşcinsellik*).

dalga i. 1. Uyuşturucu madde (özellikle esrar). “Dalga sevdasıyla körpe çağında / Beyimin Mekânı oldu külhanlar” (Ali Ça- miş Ağa, manzume). “Çatsan da kaşları başlar tacısın / Dalgada dumanda yoktur merasim” (Kahveci Nusret, *Zindan Şiirleri*). 2. Kendinden geçme, esrime (özellikle uyuşturucu kullanıp sarhoş olma). “Karagöz-

Meğer sigarada esrar varmış. Ben de içince orada sızmışım. Hacivat- Esrar dalgası desene!" (Karagöz, Uçmak). Benim dalgayı oruç hâli zannederler... Dokunmazlar!" (Ahmet Rasim, Ramazan Sohbetleri). 3. Dalgınlık, derin derin düşünme durumu. "Ner. A - Ne o kız? Ne düşünüyorsun? Handan- Ne olsun Nermin abla? Ner. A - Dalgadasın gene. Handan- Dalgadayım ya. Ner. Â- Boşver güzelim. Binin yarısı beşyüz." (Güner Sümer, Bozuk Düzen). 4. İçinde bulunulan durum, söz konusu edilen iş. "Sonra bahçeye fırladım, ahıra gittim, dostum ve üstadım arabacı İbrahim'e dalgayı anlattım tınmadı." (Server Bedi, Hey Kahpe Dünya). 5. İlgi, ilinti. "Kimbilir ne dalgan vardır, diyorlar. Sonra- Ulan! Serserilikten vazgeçmedin gitti." (Sait Faik, Lüzumsuz Adam). 6. İki insan arasındaki sevgi bağı, ilişki. "Senin o kâtiplen bir dalgan var mı? (...) Söylesene kız?' (Tarık Dursun K., Rıza Bey Aile Evi). 7. Sevgili, ilişkili bulunulan kimse. "Dobra dobra ve oldukça yırtık bir kızdı Osman 'm yeni dalgası." (Fusun Erbulak, Niçin Geç Kaldım). 8. (Herhangi bir) şey, nesne. "Her biri bir taraflara seyirtmekte, ellerindeki dalgalara basıp kâğıtlara da bir şeyler yazmadalar." (Güney Dal, İş Sürgünleri). "Biz doktora gittik bi dalga taktık. Yok be abi kürtaşı beğenmiyorum..." (Yankı, Kibariye ile Röportaj). 9. Ne idüğü belirsiz durum; tekinsiz vaziyet. 10. Hile; düzen.

dalgacı s. ve i. 1. Ciddi olmayan (kimse); hercai; vaktini olur olmaz şeylerle geçiren (kişi). "*Dalgacı Mahmut.*" (Orhan Veli Kanık, şiir). 2. Esrarkeş. 3. Düzenbaz, hileci.

dalga dönmek d. Niteliği kuşkulu, karanlık bir ilişki sürüyor olmak. "*Aralarında bir dalga dönüyor ya, dur bakalım.*" (Attilâ İlhan, Kurdlar Sofrası).

dalga geçmek d. 1. (Kasten ya da dalgınlık, ilgisizlik nedeniyle) Gereken önemi vermemek, ciddiye almamak. 2. Önemsiz işlerle uğraşarak zamanını boşa harcamak. "*Dalga geçerim kimi zaman da. / O da benim vazifem; / Bir baş düşünürüm başımda; / Bir mide düşünürüm midemde*" (Orhan Veli Kanık, Dalgacı Mahmut). "*Aykut vre hınzır! Ben sana bakıyorum her tarafta; sen bunla gelmişsin, nasın derler; dalga geçiyorsun!*" (Attilâ İlhan, Kurdlar Sofrası). 3. (Birisine) Alay etmek, sarakaya almak.

dalgametre "*Fethi için para, köylülerin rağbet ettiği bir daigametreydi.*" (Metin Kaçan, Ağır Roman). Krş. *dalga motor*

dalga motor d. (Türk. - Fr. *moteur*) 1. İlişkili bulunulan kimse; sevgili; flört. 2. (Herhangi bir) Şey, nesne. "*Yok mu tansiyonuna baktıran? Tansiyoncuuu! İki buçuğa tansiyon... (...) -Kıçımaya bağlayacaksın o dalga motörü... Hah, hah, hah... (İrfan Yalçın, Genelevde Yas).*

dalgasına taş atmak d. 1. Esrime durumundaki kişiye, bu durumunu bozacak şeyler yapmak. 2. An. ge. (Birisinin) İşine karışmak. 3. (Birisinin) Olağan düzenini bozacak müdahalede bulunmak. "*Onbeşe, dedi. Çabuk söyle, sen kaç vereceksin? -İzmirli dalgama taş atma!*" (Orhan Kemal, Matrak). "*Osman: İki bin papel... Tamam mı? Tamam... N'apalım, geçim dalgası, bizim de yolumuz bu... Ben dalgama taş attırmam kimseye...*" (Aziz Nesin, Toros Canavarı). 4. (Birisinin) Sevgilisine, flörtüne, metresine, eşine askıntı olmak. Krş. *dalgasını taşlamak, dalgasına taş koymak*

dalgasına taş koymak bk. *dalgasına taş atmak*

dalgasını taşlamak bk. *dalgasına taş atmak*

dalgaya düşmek d. Dalgınlık yüzünden bir şeyi unutmak; bir işi eksik ya da yanlış yapmak. "-...yuh be! dedi. ...Athena'nın dalgasına düştük. Tokatlıyan'a gidip Yılmaz'ı görmemiz lazım." (Attilâ İlhan, *Kurdlar Sofrası*). Krş. *dalgaya gelmek*

dalgaya düşürmek d. 1. (Birisini) Meşgul ederek dikkatini dağıtmak. 2. (Birisini) Dalgınlığından ya da bilgisizliğinden yararlanarak aldatmak, oyuna getirmek.

dalgaya gelmek bk. *dalgaya düşmek*

dalgaya getirmek bk. *dalgaya düşürmek*

demir almak d. Gitmek, savuşmak. "*Çok çirkinsin İstanbul/Senden demir almalı*" (Ferhan Şensoy, *Gündeste*).

demir atmak d. (Bir yerde) 1. Durmak, durmaya kararlı olmak. "*Bomba da her limanda yeni bir Galata, yeni bir Tophane keşfeder, neticede döner, dolaşır, yine bizim Galataya demir atardı...*" (Ratip Tahlı Burak, *Hapishane Hatıraları*). 2. Erkeklik organını sokmak, duhul etmek. "*Liman iskelesi gibisin... Her gelen demir atar sana...*" (Engin Ardıç, *Şengül Hamamı*). Krş. *demirlemek*

demirlemek f. 1. (Bir yerde) Durmak. Durmaya karar vermek. 2. Erkeklik organını sokmak, duhul etmek. "*Zenne- 'Efendim, telâş etmeyiniz şimdi demirleyeceğim; yalnız, baştan mı kıçtan mı icap ediyor? Onu düşünüyorum,' dedi. -Aman, kaptan, sen demirle de nereden olursa olsun; artık tahammülüm kalmadı, dedim.*" (Ortaoyunu, *Fotoğrafçı*). Krş. *demir atmak*

dümen i. (İtal. *timone*'den) 1. Yalan. 2. Hile, dalavere. "*Beyin delen top dümenini yapmak için şu topun taca çıkmasını bekliyeyim...*" (Oğuz Aral, *Utanmaz Adam*). 3. Rol. "*Kapısı açıldı, ama gene de vurur gibi yaptım. Nezaket dümeni, n'aparstınız?*" (J.D. Salinger-Adnan Benk, *Gönülçelen*).

dümen burun d. es. *Eğri burunlu kimse*.

dümenci s. ve i. 1. Yalancı. 2. Hilekâr, dalavereci. "*-Ulan neyime gerek benim elin dümencileri? Ne boksa bok!*" (Attilâ İlhan, *Kurdlar Sofrası*). 3. Olduğu gibi görünmeyen, rol yapan (kimse). 4. Yankesicinin yardımcısı; yankesici yordakçısı. "*Cileti atacak usta Yankesici ile yanında yardımcısı (Dümencisi) olduğu halde yolcusunu tamamen boşaltacağı iskeleden iki iskele evvel kalabalık vapura binerek...*" (Yılmaz Ertunç, *Yankesicilik*). 5. Başarısız, ders bakımından hep geride kalan (öğrenci).

dümen çekmek d. bk. *dümen yapmak*

dümen çevirmek d. Dümen hazırlayıp uygulamak. "*Bana kalırsa bu herifler cimnastik hareketlerini yaparken bir dümen çeviriyorlar... Bu taklalar filan mutlaka televizyon hilesi olmalı...*" (Oğuz Aral, *Avanak Avni*).

dümenden zf. Dümen yaparak, dümen amacıyla. "*Vahit amca şarapları tezgâha dizdi. Hepsini teker teker elledim, iki tanesini dümenden sıcak buldum, amca sana zahmet olacak ama şunları bir değiştirebilir misiniz?*" (Muzaffer Buyrukçu, *Bir Olayın Başlangıcı*).

dümene geçmek bk. *dümenine geçmek*

dümene yatmak d. Bir Dümenden yararlanmak; bir dümene sığınmak, dümen yapmak.

dümeni eğri d. Yampiri, yan yan giden (kimse, taşıt).

dümeni kırmak d. Yönünü değiştirerek kaçmak, kaçıp gitmek. *"Bir kere yakaladım mı bidonu / Sonra pır, resmidir dümeni kırdığının."* (Gail Holst-V. Çelik Ak- pınar, Rembetika).

dümenine zf. Dümen olarak.

dümenine geçmek d. (Birisinin) Arkasına geçmek; özellikle kalabalık taşıt araçlarında, sürtünmek amacıyla birisinin arkasına geçmek. *"...en fazla laf atıyor, en fazla en fazla el atıp dümene geçiyorlar..."* (Engin Ardiç, Nerede O Eski Fortçular).

dümenine yatmak d. Bir yalana, bir hileye başvurmak; ... gibi yapmak; ... yöntemini denemek. *"Topu birkaç fırt süreyim... sonra sakatlık dümenine yatarım."* (Oğuz Aral, Utanmaz Adam). *"Reklam olsun diye intihar dümenlerine yatan assolist..."* (Necdet Şen, Hızlı Gazeteci Şaban).

dümen kırmak d. 1. Fikir değiştirmek; yön değiştirmek. 2. Başka türlü düşündüğü halde, olurlarına bırakmak; idare-i maslahat eylemek. *"Külhanbeyi- Moruk, su salıverme. Hadi, dümen kır, herkesin zevkine karışma. Ben buraya eğlenmeye geldim. Kavuklu-Anladım ama, burada olmaz."* (Ortaoyunu, Kâğıthane Satası). 3. Gerektiği gibi yapmak, gereğince yapmak.

dümen koşturmak d. (Birine) Dümen uygulamak. *"Daha olmazsa, kadının kocasıyla ahbaplık kurar, aynı dümeni adama koşarsın."* (Orhan Kemal, Dümenci).

dümen kullanmak d. (Bir işi) Ustaca yönetmek, çok iyi becermek.

dümen yapmak d. Hile yapmak. *"Ulan beraber çalışıyoruz işte... Bana dümen yapmaya ne lüzum var, değil mi ya?"* (Sabahattin Ali, Hakkımızı Yedirmeyiz). Krş. dümen, dümen çekmek

faça i. (İtal, faccia, "yüz, çehre") 1. Yüz, surat, çehre. *"Aynaya bakıyor faça sağlam/Lan gene seviyor Allah"* (Mahzar Alanson, Anında Görüntü). 2. Yüzdeki yara. *"...ama çenemdeki façayı her görüşümde onların validelerini, sülâlerini saygıyla anıyorum".* (Kanat Güner, Erol Güncesi). Krş. faça açmak. 3. (Kişide) Genel görünüm, kılık kıyafet. *"- Bu devirde cebinde mangırın olmasın isterse. Yeter ki façan düzgün olsun. Façan benimki gibi oldu mu, bırak. İsterse milyonun olsun!"* (Orhan Kemal, Marsilyalı). *"Façamız temiz, cebimiz para dolu... icabında pazarlan biz de takılırız pastaneye, sinemaya."* (Aydın Ulun, Köp- rüaltı Çocuğu Mehmet). 4. (Bazı İskambil oyunlarında) Destenin en altına açılan İskambil kâğıdı. *"Bazı hilekârlar da, kâğıtları dağıtırlarken façaya (...) bakarlar."* (Hulûsi Kodaman, Zar-Kâğıt Oyunları ve Hileleri). 5. (Gazinoda) Sahneye en yakın olan masalar, ön masalar. *"...pist kenarındaki 'faça masaların' tek tek gönlünü okşayacak..."* (Engin Ardiç, Doğru Söyleyeni Dokuz Köyden...).

faça açmak d. (İtal. -Türk.) Kesici bir araçla, birisini (özellikle yüzünden) yaralamak. *"Buldog, Tina'nın suratına faça açmanın verdiği keyifle sütunların arasından geçerek özgürlüğe kavuştu."* (Metin Kaçan, Ağır Roman).

faça façaya d. (İtal. -Türk. e.) Karşı karşıya, yüz yüze. "Çocuklar merdivenlere hürya edince Kel Mahmut'la bir çoğu faça façaya gelmişti." (Rıfat İlgaz, Haba- bam Sınıfı), "...kivir kivir saçlı, uzun boylu, tipik bir erkek güzeliyle faça façaya geldik." (Öztürk Serengil, Yeşilçam'ı Benden Sorun).

façasını (aşağı) almak d. (İtal. -Türk.) 1. (Birisini) Döverek, hırpalayarak görünümünü bozmak: kılığına zarar vermek. "-Bana bak, dedi, senin gibi kadınların çoook façasını aliverdim." (Orhan Kemal, Tersine Dünya). 2. Mahcup etmek, küçük düşürmek.

façasını bozmak d. (İtal. -Türk.) Birisini yüzünden yaralamak; yüzünde kalıcı bir iz bırakmak. "Uykuda faça bozmak, adam vurmak özellikle büyük namussuzluk sayılıyor." (Baskın Oran, Nerde O Eski Mapusaneler). "...nasıl olsa tüyleneceksin! Şimdi, façanı bozmadan, bizi gör bakalım!" (Y, Kenan Karacanlar, Babıaii Kaldırımlarında Bir Adam). Krş. façasını (aşağı) almak

faça vermek d. (İtal. - Türk.) 1. Kimliği belli olmak, tanınmak. "Bu kez de bu işin tanınmadan, 'faça vermeden' nasıl başarılabilceğini tartışıyoruz." (Mihri Belli, İnsanlar Tanıdım). 2. Zarar görmek; kendisine zarar erişecek biçimde davranmak.

fayrap etmek d. (İng. - Türk.) Başlamak, girişmek. 2. (Kapıyı, pencereyi) Açmak. 3. (Ocağı, sobayı) Yakmak, harlatmak. 4. (Giysiyi, çamaşırı) Çıkarmak, hızla çıkarıp soyunmak. 5. (Ayakkabıyı) Giymek. 6. Çıkarmak. Krş. fayraplamak

fayrap i., zf, ve ü. (İng. fire up'tan) 1. Bir işe girişme, bir edime hızla başlama: "İkincisi, kariya kendini doyurmayacaksın. Açlığı hep kursağında kalmalı. Arada bir maraza çıkar. Dost geceleri, içki bitti, soyunup yattınız. Karının tam fayrap zamanı, fasaryadan bir kıskançlık numarası tuttur, yataktan hoplayıp ceketini sırtla. Yallah!" (Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu). 2. "Haydi yallah" anlamında kullanılır. "Yabancıya lüzum yok. Ceketleri fora, çemir- leriz gömleklerin kollarını, fayraap!" (Orhan Kemal, Devlet Kuşu). 3. (Kapı, pencere vb. için) "Aç, ardına kadar aç" anlamında söylenir. - Fayrap be anam babam. Şu kapıyı fayrap et ki... Osman ağamdan karı gardiyanına kâğıt getiriyoruz" (Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu). 4. (Giyecek, çamaşır vb. için) Çıkarma, çıkarıverme; soyunma. 5. (Bazen, özellikle ayakkabı için) Giyme. Çıkarma.

fayraplamak f. (İng. - Türk.) 1. Fayrap olmasını sağlamak. 2. Giyinmek, özellikle ayakkabısını giymek. Çıkarmak. "...Hey Seringel. Varan üç! - Ha bereket! Pabuçları fayraplasın da gelsin" (Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu). Krş. fayrap etmek

filo i. (İtal.) Bitler; yan yana duran birkaç bit.

flamasız s. (İtal. fiamma, "küçük bayrak"; Türk. e.) 1. (Kişi için) Hiçbir görüşe bağlı olmayan. 2. Her türlü iş yapabilen; kendisinden her şey beklenebilecek.

fora i. (İtal. fuori "dışarıdan") (Silahı; giysiyi vb.) Çıkarma. "Bıçağın çekilmesiye 'Fora'ydı. Bıçak fora edildikten sonra has- ma saplanırdı." (Orhan Kemal, Suçlu). • "Fora-Ceket veya paltoda dış cep." (Turan Aziz Beler, Allah Kurtarsın).

fora edilmek d. (İtal. - Türk.) Çıkarılmak. "Nerede ise saldırılar fora edilecek, tabancalar patlayacaktı." (Refi Cevat Ulu- nay, Sayılı Fırtınalar).

fora etmek d. (İtal. -Türk.) Çıkarmak. "Elbiseleri de fora edersem kimse beni göremez!" (Oğuz Aral, Utanmaz Adam).

fos dalga d. Kancıkça hile yapma, tuzak kurma, oyun etme. *"Ben ona bu fos dalgayı kusturmazsam bana da anlı şanlı Keşanlı Ali demesinler."* (Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*).

funda-fonda i. (İtal. *fonda*, "teknenin demir atması"ndan) 1. Atlama. 2. Dışarıdan cezaevi avlusuna içinde uyuşturucu bulunan bir nesne (örneğin patates) atma.

güverte i. (İtal. *coverta*, "yüksek ve üstü örtülü"den) 1. Barbut masası. *"Güverte-Barbut oynanan küçük tahta masa."* (Hulusi Kodaman, *Zar-Kâğıt Oyunları ve Hileleri*). 2. (Kadında, kızda) Vücudun ön tarafı, karın, göğüsler. 3. Kalçalar, kıç. Krş. *alt güverte*.

güvertede yürümek d. (İtal. - Türk.) 1. Aktif anal ilişkide bulunmak. 2. Kulamparalık etmek. Krş. *güverte yolculuğu*

güverte yolculuğu d. (İtal. - Türk.) 1 (Kamyon, kamyonet gibi araçlarda) Şoför mahallinde değil de kasada yapılan yolculuk. 2. (Otomobilde) Bagajda yolculuk. Krş. *güvertede yürümek*.

imanım tahtelbahir d. (Ar. - Türk. e.; Osm. "denizaltı" anlamında n.) "İmanım"¹³ hitabının saygısızca bir çeşitlemesi. *"İmanım tahtelbahir, bize de mi torpil? Bir ses-Çok âdileşti, cıvıdı!"* (Sait Faik, *Korkunç Bir Pastane*).

iskandil i. (İtal. *scandaglio*, "denizin derinliğini ölçen gereç"). 1. Kollama. Dikkatle bakma, gözleme. *"Dikizini ve de iskandilini iyi yap Nizamettin."* (Turhan Selçuk, *Abdülcanbaz*). 2. (Birisini) Sınama, yoklama. Krş. *iskandil etmek*

iskandil etmek d. (İtal. - Türk.) 1. Kollamak; dikkatle gözlemek. *"Ali- Durum vaziyetini iskandil ettiniz mi?" Niyazi- Nafize yukarı mahalleyi kolağan etti."* (Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*). 2. (Birisini) Sınamak; tepkisini anlamak için ağız aramak; nasıl davranacağını önceden anlamaya çalışmak. *"Enver- Çünkü birden bire anlatmayacağım... 'Niçin?' dersen, seni daha lâyıkiyle iskandil edemedik. Karagöz-İskandile hacet yok. (...) Söyleyeceğini söyle, korkma!"* (Karagöz, *Hain Kâhya*). Krş. *iskandil*

iskele almak d. (İtal. - Türk.) (Bir erkek) bir kadın veya kıza sarkıntılık etmek, biçimsiz şekilde yanaşmak. (MBTS)

iskele babası d. (İtal. - Türk.) 1. Çocuklarına karşı babalık sorumluluğunu gösteremeyen kişilere karşı alay yollu kullanılır. 2. Ağır davranışlı, "kanı donmuş" kimse.

iskele olmak d. (Lat; İtal. *scala*, *scalo*, "merdiven"; Türk.) (Erkek için) Bir kadın ya da kıza yanaşmaya çabalamak; sarkıntılık etmek. *"İskele oluyor yandan / l-ih diyor bizimkisi"* (Mazhar Alanson, *Anında Görüntü*).

iskele yapmak d. (İtal. - Türk.) (Birisi) Bir çıkar sağlamak amacıyla, bir kimseyle yakınlık kurmaya çalışmak.

iskeleye bağlamak d. (İtal. - Türk.) Bir eğlenceden sonra geceleyin birlikte kalınacak kimsenin evine gitmek.

¹³ **imanım** d. (Ar. - Türk. ek) Herhangi birisine karşı "azizim, arkadaşım" anlamında kullanılır.

istinga i. (İtal. *stringa*, “bağ”dan) es. 1. Pantolonunu vb. giyeceğini sıyıрма. 2. Serseri, baldırıçıplak.

kalafat i. (İtal. *calafato*’dan) 1. (Erkek için) Cinsel ilişki sırasında cinsel organı duhul durumunda bulunma. 2. (Malafa¹⁴ ile karıştırılarak) Erkeklik organı.

kalama vermek d. Yanıltmak; aldatmak amacıyla durumu olduğundan iyi göstermek.

kamanço-kamança-komança i. (İtal. *caveza*’dan) Verme, aktarma, devretme. “...merhamete yer yok yürekte, / Hemen komançoya bakacaksın.” (Oktay Arayıcı, Rumuz Goncagül). Krş. *kavanço*

kamanço etmek d. (İtal. - Türk.) Vermek, aktarmak, devretmek. “İşi uzatmanın sakıncası varsa, yallah bize kamança ediyor büyüklerimiz... ‘Gelir misiniz az biraz sorgu var!’ diye gece vakti evinden alıyoruz. Yallah gitti gider.” (Kemal Tahir, *Damağası*), “Ali- Meydancı yedi Belâ Sâ- kıp, sen aramızda iken haddime mi diye meydancılığı bana kamanço ediyor. Hasılı itibarımız birden yükseldi...” (Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*). Krş. *kavanço*; *kavanço etmek*

kaşkaval s. ve i. (İtal. *caccia-cavalli*’den) 1. Bön, salak, budala (kimse). “...‘Ya ne denirmiş?’ ...‘Kaşkaval. Berber gömleği be, bilmiyor musun’...” (Tarık Dursun K., *Hasangiller*). 2. Zor durum, güçlük. (Ender kullanılır.)

kaşkavallık i. (İtal. - Türk.) Bönlük, salaklık, kavrayışı kıt olma. “-Ulan, madem öyleydi de, uskumrunun yağlı zamanında neye mapusa girdin?-Sorma be ağabey. Bir kaşkavallık ettim ki, değme keyfine.” (Adnan Veli, *Mahpushane Çeşmesi*).

kaşkaval yemek d. (İtal. - Türk.) Beklenmedik anda güç bir durumla karşılaşp üstesinden gelememek.

kavanço i. (İtal. *caveza*’dan) 1. Takas. 2. Bir nesneyi, yerine benzer bir nesne koyarak alma. 3. Bir işi, bir görevi, o iş ve görevle ilgisi olmayan, sorumlu bulunmayan birisine yükleme. 4. Verme, devretme. Krş. *kamanço*

kavanço edilmek d. (İtal. - Türk.) 1. (Bir nesne, bir görev vb;.) El değiştirmek. 2. (Birisine) Verilmek, devredilmek. “Bizim eski pabuçlar, elbiseler, çamaşırlar hep Tornavidaya kavanço ediliyor. Arada sırada kendisine tosladığım rakı paraları da ayn...” (Osman Cemal Kaygılı, *Çingeneler*).

kavanço etmek f. (İtal. - Türk.) 1. kavanço eylemini yapmak. 2. (kumarda) hilesiz zar ya da kâğıtla hileli olanı değiştirmek. “Kahvecinin getirdiği kâğıtları çaktırmadan kaldırdım, cebimdeki doktorla kâğıdı hemen kavanço ettim.” (Hulû- si Kodaman, *Zar-Kâğıt Oyunları ve Hileleri*). Krş. *kamanço etmek* 3. (Bir işi veya bir kimseyi) başkasının başına sarmak. *Tabiatı sanatta canlandırmak için onun rûhunu kendimize, kendimizinkini ona kavanço etmek benim anlayacağım herzelerden değildir* (Hüseyin R. Gürpınar). *Kaymakam, yardım heyeti âzâlarını takımıyla ona kavanço etti* (Reşat N. Güntekin). (MBTS)

kerteriz etmek d. (İng. *quarters*; Türk.) Dikkatle bakmak; süzmek, kollamak; durumu anlamak için dikkat kesilmek. “İrfan’ı makasa alıp onu aylığa bağlamayı çoktandır

¹⁴ **malafa** i. (İtal. *malafatta*’dan?) Erkeklik organı, penis, zeker; büyük erkeklik organı.

düşünüyordu. Bu yüzden arkadaşını gizli gizli bir haftadır kerteriz ediyordu." (Suavi Süalp, Günün Adamı).

kesik volta d. (Türk. - İtal.) Çok kısa, birkaç adımlık yürüyüşlerden oluşan volta. Bk. *volta*

lava i. es. Alma; içeriye alma.

lenger atmak d. (Fars. - Türk.) (Tekne) Demir atmak, demirlemek. *"Tam kırk üç günde Yemene vardık/ Vapur lenger attı bulduk limanı" (Zeytinburunlu Konik Mustafa Çavuş, Yemen Destanı).*

mayna i. (İtal. *ammaineden*) 1. Durma, bitme. Son verilme. Stop. 2. em. "Dur, bitir, son ver!" anlamında kullanılır. *"Maraza mayna! Zarbolar düşmeye başladı."*

mayna etmek d. (İtal. - Türk.) Durdurmak, bitirmek, son vermek. *"Barbut, pasata masalarında gürültülü münakaşa olursa, Hurşit oturduğu yerden doğrulur, ağzını açmadan bir bakışıyla işi mayna ederdi. " (Refi Cevat Ulunay, Sayılı Fırtınalar).*

mayna olmak d. (İtal. - Türk.) Durmak, bitmek; son verilme. *"Kavga (...) düğün, dernek, eğlence biter gibi tatlı tatlı mayna oldu." (Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler).*

miço i, (İtal. *mozzo'dan*) 1. Meyhaneci çırağı, küçük yaştaki meyhane komisi.

muço bk. *miço*.

orsa boca d. (İtal. *orza poggia*, "bir sağa bir sola") 1. Çok sarhoş kimsenin dengesiz yürümesini nitelerken kullanılır. *"Adamımız orsa boca, kaldırımları şutlayarak geliyor."* 2. "Elden geldiği kadar, şöyle böyle" anlamında söylenir. *"Err neyse. Bendeniz, semtinde takılan, delikanlılık olayını orsa-boca götüren erangi bi kişiyim. " (Kemal Gökhan Gürses, Aydınlarla Zontaların Savaşı).*

palamarı almak bk. *palamarı çözmek*

palamarı çözmek d. (Yun. *palamari*; "urgan, ip"; Türk.) (Bir yerden) Uzaklaşmak, ayrılmak, kaçmak. *"Ali- Bizde laf yok, iş var arkadaşım. Hadi çöz şimdi palamarı." (Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı).*

palamarı koparmak bk. *palamarı çözmek*

palamarları toplamak bk. *palamarı çözmek*

palamar vermek d. (Yun. - Türk.) Gelmek, yaklaşmak, yanaşmak. *"-Ulan ben senin gibi kıçtan palamar vermem. Arkadan şöyle bir rampa edip de şıpın işi zıvanalı bir sevda çimdigi atayım da gör." (Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şehzadebaşı Ramazan Geceleri).*

patalya i. (İtal. *battella'dan*). Dolandırıcı yardımcısı, dümenci yordakçı.

patalyacı *"Sahib-i hane patalyacı koymuşsa keseyi teslim etmeden başka çare yoktur." (Ahmet Rasim, Şehir Mektupları).* Bk. *patalya*

patalya durmak d. (İtal. - Türk.) Patalya olarak çalışmak, yordakçılık etmek.

pupa gitmek d. (İtal. *poppa*; Türk.) Doğru gitmek, hızla gitmek.

rota i. (İtal. *rotta*'dan) Tarz; yöntem; yol yordam; yaklaşım. "*Suratındaki meymenete binaen kendisine Andavallı İzmayil denir. Bu herifin rotası şahsımızca malum.*" (Kemal Gökhan Gürses, *Aydınlarla Zontaların Savaşı*).

sancak iskele d. (Türk.-Lat.-İtal. *scala*'dan iskele) Sağ, sol; sağdan soldan. "*Sancak iskele bas babam yumruğu, basar mısın?*"

saparta i. (İtal. *sabordo*'dan) Azar, paylama, tekdir.

sigasiga zf. (Yun. *sigas*, "yavaş"tan) Ağır ağır, yavaş yavaş. "*Dandini- Diyeceğim şu ki, bu benim garı... Kostaki- Sigasiga, yavaş yavaş.*" (Haldun Taner, *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*).

soluğan i. Edilgin eşcinsel erkek (genç erkek)

taka i. Otomobil vb. motorlu araç. Özellikle, eskimiş, kırık dökük, ama hâlâ işe yarayan motorlu araç. "*Bence daha çok indirmek gerekir sizin o tarifeyi, böyle bir takayla!*" (Raymond Oueneau-Tahsin Yücel, *Zazie Metroda*).

takaturist bk. *taka*

tek kürek d. 1. (Erkek için) Mastürbasyon, otuzbir. 2. Erkeklik organı, penis.

tek kürek kayıkçılık d. (Erkek için) Mastürbasyon yapma, otuzbir çekme (alışkanlığı). "*Tek kürek kayıkçılıktan yetişme azgınlığımıza / Gerçekte kancığın kendisi kığın kığın yanaşmıştır*" (Ece Ayhan, *Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur*).

tek kürek Yalova "*Titredikçe şaşırmış, biraz da korkmuştum, sonra aniden sakinleşti, bir müddet üzerime yaslanıp kaldı. Tek kürek Yalova.*" (anonim, Islak Dudak- lar). Bk. *tek kürek kayıkçılık*

tek kürekle mehtaba çıkmak d. (Fars. *mâhitâb*; Türk.) Mastürbasyon yapmak, otuzbir çekmek. "*Hacivat- Ahmak herif! Benimle eğleniyor musun? Karagöz- Eğlenmiyorum, tek kürekle mehtaba çıkıyorum.*" (Karagöz, *Bursalı Leylâ*). "*Kurduktu altı ok ile tek fırka sistemi / Mehtaba çıkmışsınız gibi tek kürek ile*" (Hüseyin Rifat, *Kıt'alar*).

tornistan i. (İng. *turn-stern*'den) 1. Dönme. Geri dönme. 2. Cayma. 3. Döneklik. 4. Ters yön. "*Karagöz-Rica ederim, lâkırdıyı tornistan tarafından dinlenme.*" (Karagöz, *Eczahane*). 5. Cinsiyet değiştirmiş kimse. Genellikle, erkekten dönme kadın, transseksüel. 6. (Giyecek için) Tersyüz. Ters-yüz edilmiş olma durumu. "*-Harika! - Niçin? -Zekânızın kıvılcımı olan esprileriniz... -Evet? -Ceketiniz de tornistan galiba?*" (Orhan Kemal, *Burhan Bey*).

tornistan etmek d. (İng. - Türk.) 1. Dönmek, geri dönmek. 2. Caymak. 3. Daha iyi olduğu varsayılan bir işten, bir düşünceden dönmek. "*-... hânendelerin ikisi cami müezzinliğinden yahut tekke zâkiriğinden hânendeliğe tornistan etmiş güzel ve gür sesli birer hafızdı.*" (Osman Cemal Kaygılı, *Çingeneler*). Krş. *tornistan ettirmek*

tornistan ettirmek d. (İng. - Türk.) 1. Tornistan etmesine yol açmak, tornistan etmesini sağlamak. Krş. *tornistan etmek* 2. (Giysi için) Ters-yüz ettirmek. "*-Hanımefendi, sormak ayıp, kocanız kaptan mıdır?.. -Neden sordun? -Caketi birkaç defa tornistan ettirmiş de!..*" (Ramiz, *karikatür*).

varda ü. (İtal. *guardare* “bakmak”tan) “Dikkat edin, savulun, çekilin” anlamında kullanılır. “-Varda!.. Dokunmayın!.. İhta- riyle çatıp kanca oynatan kopuklar mı (...) istersiniz?” (Ahmet Rasim, *Fuhş-i Atîk*). “Sandalım Geliyor Varda!” (Osman Cemal Kaygılı).

voli i. (Yun. *bole*’den) 1. Vurgun; yasadışı yolla sağlanan ya da sağlanmak istenen büyük kazanç. “Okkalı bir voliyi badire- siz sonuçlandıran bir örgüt, birdenbire zenginleşir...” (Kayhan Sağlamer, *Türk Mafiası*). 2. Yüksek kâr, çıkar, kazanç. “Günde 10 bin Hra 1975’de çok büyük paraydı. Kendisine üç ay da iş veriliyordu. Bu son voliyi kaçırmak olmazdı.” (Öztürk Serengil, *Yeşilçam’ı Benden Sorun*).

voli vurmak d. (Yun. - Türk.) Vurgun yapmak, voli elde etmek. “-Yaprak’ın da işine maşallah yani Arap bugün, dedi. Dakka durmadı... Vurdun voliyi...” (İrfan Yalçın, *Genelevde Yas*).

voliye yatmak d. (Yun. - Türk.) 1. Vurgun kollamak; büyük kazanç sağlayacak bir fırsat için hazır beklemek. 2. (Taksi sürücüsü) Herhangi bir işi almayıp daha büyük işler kollayarak beklemek.

voliyi vurmak bk. *voli vurmak*

volta i. (İtal.) 1. (Özellikle dar bir yerde, hapisane koğuşunda, avlusunda) Bir aşağı bir yukarı gidip gelme. “İçinde birikmiş efkârı boşaltmak için birebirdi cezaevinde volta. Aynı çizgi üzerinde gidip geldikçe, deşarj olduğunu hissederdin.” (Lütfü Oflaz, *Bir Mahkûm*). 2. “Gitme, gidiş” anlamında söylenir. “Bu ampes işi son işimiz olur... Sonra doğru volta Antarktika!..” (Süavi Süalp-İsmail Gülgeç, *Gündüz İnsan Gece Hırt*). “Aga yılbaşında bi şişe şarabımı kapmışım... Aynen volta bizim eve... Bi tekme...” (Haşan Kaçan, *Ha- san’ın Saksısı*). 3. (Emir biçiminde) “Yürü, git, defol, uzaklaş” anlamlarında söylenir. “Volta! Volta dedik. Ananın yanına kadar yolun var.” Krş. volta volta

volta almak Bk. *voltasını almak*

volta atmak d. (İtal. - Türk.) (Özellikle dar bir mekânda, kısa bir mesafe üzerinde) Bir aşağı bir yukarı yürümek. “Hücre mahkûmları bile 2,5 metre boyundaki hücrelerinde üç adım ileri, üç adım geri, saatlerce volta atarlar...” (Ratip Tahir Burak, *Hapishane Hatıraları*). “Yüksek duvarların çevrelediği taş avluda rengarenk giyinmiş çeşit çeşit kadın volta atıyordu.” (Nazlı Ilıcak, *Allah Kurtarsın*). Krş. volta etmek, volta vurmak

volta etmek Bk. *volta atmak*

voltalamak f. (İtal. - Türk. e.) Bir aşağı bir yukarı yürümek. “Sabah akşam, kızın misafir kaldığı yalının önünde voltalamaya başladı...” (Tekin Aral, *Fırt’a Bakış*). Krş. volta atmak 2. Gitmek, yürüyüp gitmek.

voltalanmak f. (İtal. - Türk. e.) 1. Gitmek. “Bana söylenecek başka söz yoksa, izin verin voltalanayım. ” (Y. Kenan Karacanlar, *Babıali Kaldırımlarında Bir Adam*). 2. Kovulmak. “Zöfûrleri alız ettik, hamama da girdik, mektepten voltalandık.”

voltasını almak d. (İtal. - Türk.) 1. Gitmek, savuşmak. “Alın voltanızı burdan, hadi, basın bakalım!” (Muzaffer Buyrukçu, *Şarkılar Seni Söyler*). 2. Kaçmak, sıvışmak, ortadan kaybolmak: “Neden dersen, Aspasia’nın dişine mangır değmeseydi, beni bırakıp almazdı voltasını!” (Orhan Kemal, *Dümenci*).

volta volta d. (İtal.) 1. "Yallah, hemen gidiş, savuşma" anlamlarında söylenir. "...*Filizi atsa içine, buralardan volta volta!*" (Orhan Kemal, *Bir Filiz Vardı*). 2. (Emir biçiminde) "Yürü, git, defol" anlamında kullanılır. Krş. volta

volta vurmak "Her köşe temkinli dönülür. Volta vurmanın bile âdabı, erkânı vardır." (Ratip Tahir Burak, *Hapishane Hatıraları*). "Bahçede volta vururken başkaları yol vermeli... Temiz oğlan doğrusu..." (Adnan Veli, *Mapushane Çeşmesi*). "Öyle ise bir volta daha vurayım mahallelerde; belki bir şey çıkar, ekmek parası!" (Salt Faik, *Ketenhelvacı*). Bk. volta atmak

yalpa attırmak d. Kırıtmaq; kalçalarını abartılı biçimde sağa sola sallamak.

yanpalamak f. Yanaşmak, yaklaşmak. "-O zaman düşündün, boğuntuyu yapanlara yanpalayıp kendine bir hisse çıkarmak istedin." (Refi Cevat Ulunay, *Sayılı Fırtınalar*).

yelkenci s. ve i. Yaltakçı, dalkavuk (kimse).

yelkenlemek f. Gitmek, koşup gitmek, hızla gitmek. "...*Ulan Mortocu!*".. Yelkenle!.. Osman Ağam istiyor, fayrapla!.. (Kemal Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu*). "Yelkenle bakalım! Karakolda bi ton sopa yemek istemiyorum." (Muzaffer Buyrukçu, *Büyük Oyundan Bir Parça*).

yısa ü. (İtal. *issare*, "çekmek, kaldırmak") Çaba, gayret, zorlama gerektiren işlerde yüreklendirmek için kullanılır.

yısa mola d. (İtal. *issare*, "çekmek"; *mollare*, "yavaşlamak, bırakmak") "Kâh hızlı, kâh yavaş; hızlına yavaşlaya" anlamında kullanılır. "Ertesi günü hamallar çeki taşına sıırıkları takar, yısa mola iskeleye indirirlerdi." (Refi Cevat Ulunay, *Sayılı Fırtınalar*).

yüzdürmek f. Kovmak; işten çıkarmak.

zaparta Bk. *saparta*

zoka i. (Yun.) Hile, tuzak. "Bu bir zokaydı belki de. Konum uygun olmasa, ortam beş yıldır hazırlanmasa Aslı bu zokayı yutmaz, yuttururdu." (Fusun Erbulak, *60 Günlük Bir Şey*).

zokaya düşmek d. (Yun. - Türk.) Hileye aldanmak, tuzağa düşmek. "Biz varız yalnız hayatta onların zokasına düşen." (Attilâ İlhan, *Kurdlar Sofrası*).

zokaya gelmek Bk. *zokaya düşmek*

zokayı yutmak "Sıtkı hinoğlu hin... Gündüzden gözüne Avramı kestirmişti. Memduh böylelikle zokayı yuttu." (Adnan Veli, *Mapus- hane Çeşmesi*). Bk. *zokaya düşmek*

zokayı yutturmak d. (Yun. - Türk.) Hile yapıp aldatmak; tuzağa düşürmek.

1.2. Denizcilik Terimlerinin Kavram Alanına Göre Tasnifi

Yön Adları: abaşo, orsa boca, pupa gitmek, sancak iskele, tornistan, tornistan etmek, tornistan ettirmek.

Gemi Adları: algarina, filo, imanım tahtelbahir, kayık, patalya, patalya durmak, taka, vapur.

Geminin Parça ve Bölümleri ile İlgili Adlar: abliyi bırakmak, abliyi çıkarmak, alabanda, alabanda olmak, alabanda vermek, alabanda vermek, alabanda yemek, alabandayı çekmek, alabandayı yemek, alt güverte, arma, armalı, babafingo, bodoslama, bodoslamadan, borda, borda borda, borda etmek, bordadan, bordalamak, dümen, dümen, dümen çevirmek, dümen kırmak, dümen koşmak, dümen kullanmak, dümen yapmak, dümenci, dümenden, dümene geçmek, dümene yatmak, dümeni eğri, dümeni kırmak, dümenine, dümenine geçmek, dümenine yatmak, faça, faça açmak, faça façaya, faça vermek, façasını (aşağı) almak, façasını bozmak, flamasız, güverte, güverte yolculuğu, güvertede yürümek, istinga, kalama vermek, kaşkaval, kaşkaval yemek, kaşkavallık, lenger atmak, palamar vermek, palamarı çözmek.

Kumanda Sözlere: alarga, alarga durmak, alarga etmek, alarga gelmek, alargada olmak, alesta, fayrap etmek, fora, fora edilmek, fora etmek, lava, mayna, mayna etmek, mayna olmak, siga siga, varda, yisa, yisa mola.

Gemi ve Deniz ile İlgili Kişiler: armatör, çaça, dalgıç, miço, muço, takaturist, tek kürek, tek kürek kayıkçılık, tek kürek yalova, tek kürekle mehtaba çıkmak, yelkenci.

Gemi veya Denizle İlgili İş, Hareket, Eylem Adları: anaforlamak, apiko, bordalamak, demir almak, demir atmak, demirlemek, fayraplamak, funda, kalafat, kamanço, kamanço etmek, kamanço etmek, kavanço, kavanço edilmek, kavanço etmek, kerteriz etmek, kesik volta, saparta, voli, voli vurmak, voliye yatmak, voliyi vurmak, volta, volta almak, volta atmak, volta etmek, volta volta, volta vurmak, voltalamak, voltalanmak, voltasını almak, yalpa attırmak, yanpalamak, yelkenlemek, yüzdürmek, zaparta.

Denizle İlgili Adlar, anafor, anafora vermek, anaforcu, anafordan, anaforlamak, dalga, dalga dönmek, dalga geçmek, dalga motor, dalgacı, dalgasına taş atmak, dalgaya düşmek, dalgaya düşürmek, fos dalga, iskandil, iskandil etmek, iskandil etmek, iskele almak, iskele babası, iskele olmak, iskele yapmak, iskeleye bağlamak, Karadeniz, rota, soluğan, zoka, zokaya düşmek, zokaya gelmek, zokayı yutmak, zokayı yutturmak.

1.3. Denizcilik Terimlerinin Argoda Kullanımlarının Kavram Alanına Göre Tasnifi,

Duygu ve Durum İfade Edenler: abliyi bırakmak, abliyi çıkarmak, alabanda, alabanda olmak, alabanda vermek, alabanda vermek, alabanda yemek, alabandayı çekmek, alabandayı yemek, alarga, alarga durmak, alarga etmek, alarga gelmek, alargada olmak , anafor, anaforcu, anafordan, alesta, apiko, çaçalık, dalga, dümen, dümenden, faça façaya, fayrap, fora, kaşkavallık, siga siga, tornistan, voli, zoka.

Yer, Yön, Konum İfade Edenler: abaşo, bodoslamadan, borda, borda borda, borda etmek, bordadan, bordalamak, faça, sancak iskele.

İnsanı Niteleyen Sözlere: algarina, alt güverte, apiko, armatör, bodoslama, çaçaçaçalık, dalga, dalga motor, dalgacı, dümen burun, dümen eğri, dümenci, faça, flamasız, güverte, iskele babası, istinga, kaşkaval, miço, muço, orsa boca, patalya-patalyacı, yelkenci, **Cinsellik İfade Eden Sözlere:** babafingo, demir atmak, demirlemek, güvertede yürümek, kalafat, soluğan, tek kürek, tek kürek kayıkçılık, tek kürek yalova, tek kürekle mehtaba çıkmak, tornistan, yalpa attırmak.

Hayvan Adı: filo.

Davranış, Tutum, Tavır İfade Edenler: anafora vermek, anaforlamak, dalga geçmek, dalgasına taş atmak, dalgasına taş koymak, dalgasını taşlamak, dalgaya düşmek, dalgaya düşürmek, dalgaya gelmek, dalgaya getirmek, demir almak, demir atmak, demirlemek, dümen çekmek, dümen çevirmek, dümen kırmak, dümen koşmak, dümen kullanmak, dümen yapmak, dümene geçmek, dümene yatmak, dümeni kırmak, dümenine geçmek, dümenine yatmak, faça açmak, faça vermek, façasını (aşağıya) almak, façasını bozmak, fayrap etmek, fayraplamak, fora edilmek, fora etmek, fos dalga, funda, güverte yolculuğu, iskandil, iskandil etmek, iskele almak, iskele olmak, iskele yapmak, iskeleye bağlamak, istinga, kalama vermek, kamanço etmek, kaşkaval yemek, kavanço, kavanço edilmek, kavanço etmek, kerteriz etmek, kesik volta, lava, lenger atmak, mayna, mayna etmek, mayna olmak, palamar vermek, palamarı almak, palamarı çözmek, palamarı koparmak, palamarları toplamak, patayla durmak, pupa gitmek, saparta, tornistan etmek, tornistan ettirmek, voli vurmak, voliye yatmak, voliyi vurmak, volta, volta almak, volta atmak, volta etmek, voltalamak, voltalanmak, voltasını almak, yanpalamak, yelkenlemek, yüzdürmek, zaparta, zokaya düşmek, zokaya gelmek, zokayı yutmak, zokayı yutturmak.

Emir, Seslenme İfade Edenler: varda, volta, volta volta, yisa.

Eşya, Nesne, Araç İfade Edenler: dalga, taka, takaturist.

Denizcilik terimlerinden argoya geçen söz varlığı tematik olarak tasnif edildiğinde daha çok geminin parça ve bölümleri ile gemi adları, denizcilikte kullanılan kumanda sözleri, gemi ve denizle ilgili kişiler ile iş ve hareket adlarının geçtiği görülür. Argoda yer alan bu sözlükbirimler hakkında kısaca şu değerlendirmelerde bulunmak mümkündür:

Geminin parça ve bölümleriyle ilgili argoya geçen söz varlığında gemi ve kadın arasında benzerlik kurulmuştur. Geminin ön ve en görünen kısımlarını karşılayan sözcükler olan *güverte*, *alt güverte*, *bodoslama*'nın kadının vücudunun ön tarafı, göğüs veya belden aşağısında yer alan göbek, kalça, kasık, bacakları ile insan vücudunun burun ve göbeği için kullanılmıştır. *Güvertenin* "barbut masası" anlamındaki kullanımında ise sözcüğün geminin geniş ve merkez alanlarından biri olması bakımından oyunun oynandığı yerle benzerlik kurulması şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. *Güvertede yürümek* tabiri ise *güverte* sözcüğüne yüklenen cinsel içeriğin yansması olarak "aktif anal ilişkide bulunmak" anlamıyla argoda yer almıştır. Geminin yine en önemli parçalarından biri olan dümen sözcüğüyle ilgili argoya çok fazla türemiş ve birleşik yapı geçmiştir. Özellikle yardımcı fiil ile oluşturulan ve deyimleşen *dümen çekmek*, *dümen çevirmek*, *dümen kırmak*, *dümen koşmak*, *dümen kullanmak*, *dümen yapmak*, *dümene yatmak*, *dümene geçmek* birleşik fiil yapıları dönme işlevinden hareketle *dümen* sözcüğüne "hile, yalan" anlamı yüklenerek "hile yapmak, dönmek, yan çizmek, hileye başvurmak, yönünü değiştirmek" anlamlarıyla argoda yer bulmuştur. *Dümeni eğri* birleşik sözcüğü ise insanın/taşıtın gemiyle benzetim kurulmasından hareketle "yan yan giden insan/taşıt" için kullanılmıştır. *Dümenden* ve *dümenine* sözcükleri ise hâl eklerinin kalıplaşmasıyla "dümen yapmak amacıyla, dümen olarak" anlamlarını karşılamıştır.

Denizcilik terimleri içinde sayıca ve anlamca önemli bir yeri olan "kumanda sözleri" olarak adlandırabileceğimiz özellikle gemi ve denizle ilgili bir iş yapılırken

duyulup anlaşılması için net ve yüksek tonda söylenen sözcükler genellikle yabancı dillerden alıntılanmıştır. Bu durum denizciliğin bu alanda öncü medeniyetlerden öğrenilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sözcükler argoda da yine alan dilindeki anlamlarıyla kullanılmıştır. Sözcükler, gemici diline ait oldukları ve bu sebeple herkes tarafından anlaşılamadıkları için argoya birebir aktarılmalara rağmen şifreleme işlevlerini yitirmezler. *Alesta, mayna, siga siga, varda, yisa, yisa mola, fora* sözcükleri sırasıyla hazır olunması, durulması, yavaşlanması, dikkat edilmesi, gayrete gelinmesi, yavaşlanıp hızlanması ve çıkarılmak için kullanılmıştır. Gemicilerde “ateşçilere ateşi hızlandırmak için komut vermek” anlamında kullanılan sözcüğün (*fire up*) okunuşu olan *fayrap* sözcüğünden türemiş (*fayraplamak*) ve birleşik (*fayrap etmek*) şekilleri oluşturulmuş; hem bir işe başlamak hem de bir şeyi hızlı yapmak anlamlarını koruyarak argoda kullanılmıştır.

Borda, faça, lenger atmak, funda, kamanço, kamanço etmek, volta, volta atmak, yanpalamak vb. sözcükleri denizcilik terimi olarak kullanıldıkları anlamlarını yine argoda da devam ettirmişlerdir. Bu durum yukarıda da dikkat çekilen sözcüklerin zaten genel dilde bilinmemesinden dolayı argoya sözcüğün temel anlamıyla aktarılmasını yeterli kılmıştır. İtalyanca “yüz” anlamına gelen *faça* sözcüğü tek başına yine bu anlamda kullanılırken deyimleşmiş yapıda (*faça vermek, façasını (aşağı) almak, façasını bozmak*) mecazi bir anlam kazanarak “döverek veyahut yaralayarak kişinin görünümünü bozmak” anlamını karıştırmıştır.

Gemi adlarının argoda kullanımına bakıldığında, güçlü ve büyük gemilerle insan vücudu arasında benzetim kurularak *algarina* sözcüğünün “iri yarı, güçlü kabadayı” anlamı yüklendiği; *vapur* sözcüğünde ise muhtemelen vapurun gidişi ile benzetim sağlanarak “sarhoş kimse” anlamını kazandığı görülür. *İmanım tahtelbahir* ifadesinde ise “denizaltı” anlamına gelen *tahtelbahir* sözcüğü *imanım* hitabıyla birleştirilerek *imanım* sözcüğünün saygısızca bir çeşitlenmesi yapılmıştır. *Kayık* sözcüğü “hamamda giyilen nalın, takunya” anlamını şekil bakımından kayık ve nalın arasında benzerlik kurularak yüklenmiştir. İtalyancada “küçük kayık, savaş gemisi filikası” anlamına gelen *patalya* sözcüğü ise “dolandırıcı yardımcısı”; *patalya durmak* deyimini “yardakçılık etmek” anlamı kazanmıştır. Karadeniz bölgesine has bir yelkenli tekne tipi olan *taka*, yine araç olma işlevini sürdürmekle beraber özellikle “eskimiş olmasına rağmen işe yarayan otomobil” için kullanılmıştır.

Deniz veya gemi ile ilgili kişilerin adları incelendiğinde, “ticari gemi işleticisi” anlamındaki *armatör* sözcüğü argoya yine bir mal üzerinden para kazanan kişi anlamıyla aktararak “pezevenk”i karşıladığı; “usta denizci” anlamındaki *çaça*’nın ise deneyimli, kıdemli anlamlarını koruyarak hem kabadayı hem de genelev yöneticisi ve genelev kadınları için kullanıldığı görülür. *Yelkenci* “dalkavuk”, *dalgıç* “hırsız” anlamı kazanmıştır. *Miço/muço* sözcüğü gemideki çiraklık işlevini meyhanede devam ettirerek yaşı küçük komi için kullanılmıştır.

Abaşo sözcüğü; Türkçe genel dilde ve argodaki kullanımında köken dili İtalyancadaki “alt, aşağı, alttaki” anlamını korumuştur. Geminin kış, yan, sağ ve sol, rüzgâra göre alt ve üst taraflarını ifade etmek için kullanılan *pupa, borda, sancak, iskele, orsa bosa* sözcükleri bu anlam dairleri etrafında birleşikler (*pupa gitmek, sancak iskele, orsa boca*) meydana getirmişlerdir. *Alabanda* sözcüğü ise *olmak* fiiliyle “askıntı

olma"yı, *yemek* ve *çekmek* fiilleriyle "şiddetli azarlama"yı karşılamak için mecazi bir anlam kazanarak kullanılmıştır. Gemi için "geri gitme" anlamına gelen *tornistan* sözcüğü *tornistan etmek*, *tornistan ettirmek* deyimleriyle temel anlamı ile argoda kullanılması yanında "giysi için ter yüz etme" ve metaforik bir kullanımla "döneklilik" ile "cinsiyet değiştirmiş kimse" anlamlarını da karşılamıştır.

"Gemileri rıhtım, iskele veya şamandıraya bağlamaya yarayan kalın halat" anlamına gelen *palamar* sözcüğü, temel anlamından yapılan bir soyutlamayla deyimleşerek *palamarı çözmek* "uzaklaşmak" ve *palamarı vermek* "yaklaşmak" anlamlarını yüklenmiştir.

Anafor sözcüğü "bedava, beleş, parasız" anlam dairesinde *anafora vermek*, *anaforcu*, *anafordan*, *anaforlamak* sözcüklerine "paranın boşa gitmesi, bedavadan elden etmek" anlamları yüklenerek bir kavram alanı oluşturmuştur.

Dalga sözcüğü argoda "uyuşturucu madde (esrar)"den "dalgalılık, kendinden geçme, ilgi, ilişki, sevgili, nesne, hile" gibi pek çok farklı anlama gelecek şekilde karşılık bulmuştur. Ayrıca *et-*, *dön-*, *geç-*, *düş-* ve *düşür-* yardımcı fiilleriyle deyimleşmiş ve "kuşuklu, karanlık bir ilişki sürüyor olmak", "önemsiz işlerle uğraşmak", "alay etmek" gibi anlamlar kazanmıştır. *Dalga motor* birleşik sözcüğünde ise "flört"ü karşılamak üzere kullanılmıştır.

Voli sözcüğünün "balıkçı kayıklarının balıkları çevirmek için denize fırdolayı ağ salması" ve bu sayede tek seferde büyük kazanç elde etme anlamı ile benzerlik kurularak argoda *voli* "vurgun", *voliye yatmak*, *voli vurmak* deyimleri "vurgun yapmak, büyük kazanç sağlamak" anlamlarını yüklenmiştir.

Denizin derinliğini ölçen bir araç olan *iskandil* sözcüğü, derin yapıdaki ölçüm yapma, bir konu hakkında bilgi toplama anlamlarından hareketle hem "dikkatle gözlemek" hem de "sınamak" anlamlarını karşılamıştır.

Rota sözcüğü "geminin izlediği yol, seyir yolu" anlamını genele taşıyarak "yol, yordam, yöntem"i karşılamak üzere kullanılır. Büyük balıkları tutmak için kullanılan kurşun parçası *zoka*, balığı tuzağa düşürme işlevinden hareketle "hile, tuzak" anlamıyla argoya aktarılmış ve *zokaya düşmek* deyimiyile "aldanmak, tuzağa düşmek" anlamını kazanmıştır.

"Yelkenleri toplamak için kullanılan bağ" anlamına gelen *istinga* sözcüğü yine "yukarı toplamak" anlamıyla bir kıyafeti sıyırma ve bu durumun muhtemelen görüntüsünden dolayı böyle kişilerin "serseri, baldırı çıplak" olarak adlandırılması için kullanılmıştır.

Aynı cins gemilerin meydana getirdiği grubun adı olan *filo* sözcüğü ile "yan yana duran bit dizisi" arasında kurulan benzerlikle argoya bu anlamıyla aktarılmıştır.

Cinsellikle ilgili adlandırmalarda ise şu sözcükler görülür: *soluğan* "edilgin eşcinsel erkek (genç erkek)", erkeklik organını karşılamak için yelkenli gemilerde direklerin üstten üçüncü parçasının adı olan *babafingo*; "erkeklik organını sokmak" anlamında *demir atmak* ve bu durumda olmaya karşılamak için *kalafat* sözcükleri kullanılmıştır. Cinsel anlam yüklenerek kullanımı dikkat çeken bir sözcük de *kürek*'tir. Sözcüğün *tek kürek* şeklindeki kullanımı hem "(erkek için) mastürbasyon, otuzbir"i hem

de “erkeklik organı, penis”i karşılamak üzere argoda kullanılmıştır. Sözcüğün bu anlamları doğrultusunda *tek kürek kayıkçılık, tek kürek Yalova, tek kürekle mehtaba çıkmak* birleşikleri oluşturulmuş ve “mastürbasyon yapmak, otuzbir çekmek” anlamları yüklenmiştir.

Denizcilik terimlerinden argoya geçen söz varlığında yer alan türemiş sözcüklerin genelde yabancı kökenli bir sözcüğe +la- ekinin getirilmesiyle oluşturulduğu görülür: *anaforlamak, bodoslama, bordalama, fayraplamak, voltalamak, voltalanmak, yanpalamak*. Bu sözcüklerde anlam, köke getirilen Türkçe ekin kökün anlamına kattığı iş, hareket ifadesi ile devam ettirilmiştir. *Dümenci* ve *dalgacı* sözcüklerinde kullanılan +cl eki ise “o işi görev edinmiş kimse” anlamını katmıştır.

Birleşik sözcüklerde de yine yabancı kökenli denizcilik terimine Türkçe bir yardımcı fiilin getirilmesiyle oluşturulmuş ve deyimleşmiş birleşik fiiller çoğunluktadır. Bu gibi sözlükbirimlerin adlandırmasında kök sözcüğün anlamı veya denizcilikteki işlevi devam ettirilerek argoda benzer anlam yüklenmiştir: *iskele olmak* “yanaşmak, sarkıntılık etmek”, *kavanço etmek* “el değiştirmek”, *kerteriz etmek* “dikkatle incelemek”, *tornistan etmek* “geri dönmek”, *zokaya düşmek* “tuzağa düşmek” vb.

Tornistan, volta, alarga, alabanda, dalga sözcükleri argodan birden fazla anlam verilen sözcükler arasındadır. Burada muhtemelen sözcüklerin çok kullanımından dolayı somuttan soyuta giden bir anlam verme söz konusudur.

2. Denizcilik Terimlerinden Argoya Geçen Söz Varlığının Tematik, Morfolojik ve Semantik Açından Değerlendirmesi

Bir alan terimi, ifade ettiği kavram ve nesnenin zamanla genel bir kullanım alanına kavuşmasıyla genel dile geçebildiği gibi kullanımının genelleşmesiyle terim olma niteliklerini de yitirir (Aksan, 1996: 36). Geçmişten bugüne genel dile geçen terimler söz konusudur, bu geçiş bazen terimin köken dilindeki söyleyişle bazen bu söyleyişin Türkçe söyleyişe uydurulmasıyla olur (Şahin 2006: 127). Denizcilik terimlerinin deyim özelliği kazandıkları veya argoya geçtikleri görülür. Bu durum bazen argonun alan dilindeki bu terimleri değişik ve özel anlamlar yükleyerek kendine mal etmesi (Şahin 2006: 128) bazen de sözcüğün anlamını devam ettirecek şekilde argoya taşınması şeklinde olur. Bu yabancı sözcüklerin ya da alan dillerinden bazı terimlerin argonun bünyesine katılmasının üç yolu vardır (Arslan 2015: 205):

a. “Anlamlarını değiştirmeden argoya geçen özel dil sözcükleri olabilir.” Gemicilik dilinde yer alan *borda*, İtalyanca kökenli olup “geminin (su üstündeki) yan tarafı” anlamına gelir. Sözcük argoya da yine “yan” anlamıyla aktarılmıştır. *Aborda etmek* “(yandan) yanaşmak” temel anlamıyla argoda yer bulmuş; fakat bu gibi sözcükleri argo kılan olağan dışı özneler -*aborda* sözcüğünün argoda sadece özne insan olduğunda kullanılması gibi- için kullanılmaları olmuştur.

b. “Anlamlarını değiştirerek argoya geçen özel dil sözcükleri olabilir.” İtalyanca kökenli, yelkenli gemi direklerinin üstten üçüncü parçasına verilen ad olan *babafingonun* argoda “erkeklik organı”nı karşılaması bu yol için güzel bir örnektir.

c. “Argonun bağlı olduğu ana dildeki bazı sözcüklerle karışarak, hiçbir dilde olmayan sözcükler ortaya çıkmasına neden olur, argoya bu biçimde giren özel dil

sözcükleri olabilir.” Bordalama, bodoslama, voltalama sözcükleri bu yol için birer örnek teşkil eder.

3. Denizcilik Terimlerinden Argoya Geçen Söz Varlığının Toplumdilbilimsel Değerlendirmesi

Bir dil içerisinde, onu yekpare bir bütün hâline getiren çok sayıda *dil türü* bulunur.¹⁵ Argo ve denizcilik dili, iletişim anındaki koşullara, ortama, kişilerin özelliklerine göre değişkenlik göstermeleri bakımından “işlevsel dil” türleri arasında yer alır. Toplumdilbilim bu gibi dil türlerinin belirlenmesi amacını güder ve bu diller üzerine yapılacak araştırmalar toplum ve dil arasındaki ilişkilerin ortaya konmasını sağlar. Konuya özellikle argo açısından bakıldığında genel dilin bir uzantısı olmasına rağmen kendisini ondan soyutlayarak/onunla savaşılar var eden argo, toplumsal ilişki sürecinde seslerin söyleyiş biçiminden anlam ve dilbilgisel ayrılıklara kadar belirli dilsel özellikler ile kendisini ortaya koyar. Argo için genel dildeki sözcüklere özel anlamlar verilmesi, sözcüklerde bilinçli değişiklikler yapılması, aynı dilin lehçelerinden, ağızlarından veya yabancı asıllı unsurlardan yararlanılması, bazen de eskimiş unsurların diriltilmesi ile oluşturulan bir söz varlığından bahsedilebilir. “Bu meydana getiriş sırasında özellikle de toplumda hüküm süren modalardan yararlanılır ki bundan dolayı rahatlıkla her devrin bir argosu vardır denilebilir” (Sağol 2016: 89-90). Argo ve denizcilik terimleri arasındaki ilişkiye bu noktadan bakıldığında toplumdilbilimsel olarak şu tespitleri yapmak mümkündür:

1. Osmanlı toplumunda 16. yüzyıldan sonra önemli bir konuma sahip olan ve özellikle de İstanbul’da bir işlevsel dil türü¹⁶ olarak kendisini var eden denizcilik dili, çoğunlukla yabancı dillerin söz varlığından yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu yabancı olma durumu argonun şifreleme ihtiyacını da karşıladığı için denizcilik terimlerinden malzeme temin etmesini kolaylaştırmış ve pek çok sözcük bu şekilde argoda yer edinmiştir.

2. Genel dil/anadil ile farklı kutuplarda kurgulanması zorunlu olan argo, “dilnin toplumsal kesimleri arasında derinleşen ayrımın sonucu olarak oluşan ve toplumun bir alt kültürüne ait düşünce, anlamlar ile değerler sistemini ifade eden bir parçasıdır” (Razuvajeva 2009: 299). Bu bakımdan Osmanlı Devleti zamanında özellikle İstanbul’da toplumun önemli bir alt kültürü olan denizcilik kültürünün izlerinin argoya yansımalarını tespit etmek şaşırtıcı değildir.

3. Toplum ve toplumsal değişimlerden etkilenen genel dil ve argonun tutumu birbirinden farklıdır. Kültürde meydana gelen değişimler, genel dilin söz varlığına hemen yansır ve iletişimde kullanılmaya başlar. Argonun bu husustaki tutumu iki yönlüdür. Argo bu kültürel değişimi, kendi söz varlığı için bir avantaja dönüştürür; çünkü dilde eskimiş kalacak olan söz varlığı argo için yeni veriler oluşturur. Bunun yanında

¹⁵ Dil türleri, “belirli ses, sözcük ve dilbilgisel özelliklerden oluşan dilsel birimleri yöresel ya da toplumsal gruplara bağlayan dış etkenlere” göre belirlenir. Bu noktada Türkçe açısından standart Türkçe, gecekondü bölgelerinde kullanılan dil, argo, hukuk dili, resmi toplantılarda kullanılan dil gibi değişik dil türleri sayılabilir (König 62-63).

¹⁶ Bir birey, kod değiştirme (code switching) işlemiyle; farklı toplumsal ilişkilerde farklı deyiş biçimleri kullanabilir. Mangır, argonun işlevsel özel bir dil olarak adlandırılabilceğini söylemektedir (2011:234).

kültürel değişimin dile yansıttığı söz varlığı, argonun yararlanabileceği malzemeleri de beraberinde getirir. Bu noktada Osmanlı toplumunda önemli bir kültür ve dil ögesi olan denizcilik terimleri argoya da mal edilip kullanılmıştır. Ayrıca sanayileşme ile birlikte Türk toplumunda denizciliğin daha sınırlı alanda kalmış olması artık denizcilik terimlerinin kullanımını azaltmış, bu durum argoda yer alan denizcilik terimlerinin yerini sağlamlaştırmıştır. Bunun yanında alt kültür unsuru olan denizciliğin toplumsal olarak önemini yitirmesiyle söz varlığında da unutulma, az kullanılma gibi etkilerden dolayı Osmanlı döneminden bugüne azalma olmuştur.

3. İnsan, dünyayı içinde bulunduğu kültürün sağladığı bakış açısıyla algılar, anlar ve anlatır. Bu algılanan gerçeklik genel dilde dilin göstergeleriyle ortaya konulurken argoda bu göstergeler yapı-bozumuna uğratılır. Denizcilik terimleri açısından argo; sözcüklerin artık dildeki göstergelerinden uzaklaştığı –ki bu uzaklaşma argo için zorunludur- ve yeniden kurgulanan anlam dünyası ile bu kültüre ait değerler sistemini yansıtan yeni bir gerçeklik ortaya koyar. Bu yeni gerçeklik, artık genel dilin gerçekliği değildir. Bunun yanında dikkat çekici bir husus bazı sözlükbirimlerin denizcilik terimi olarak anlamlarının argoya yansıtılmasıdır. Bu durum muhtemelen zaten herkesçe anlaşılmayan ve dolayısıyla zaten şifresi özünde saklı bu sözcüklere yeni anlamlar yüklenmesine gerek duyulmamasından kaynaklanmıştır.

4. Denizcilik terimlerinin temel anlamının yeni bir kültür dairesi içerisinde yorumlanması söz konusudur. Temel anlamla örtüşmeyecek şekilde bir anlam oluşturulması için yabancı dillerden¹⁷ alıntılanan söz varlığı üzerinden değişmece anlamlar kurgulanmıştır. Denizcilik terimlerine argoda verilen anlamlara bakıldığında somut alandan soyuta varan ve dil kullanıcısının birikiminden çağrışım dünyasına kadar tüm niteliklerini yansıtan bir durumla da karşılaşılır. Bu çağrışımlara ait anlamlar, gerçek sözcüklerin mecazî yorumunu ifade eder.

6. Denizcilik terimlerinden argoya geçen söz varlığının argonun “*baş kaldırı, isyan, karşı söylem, yabancılaşma, dışlanmışlık* gibi kavramların göstergesi olma” işlevinden ziyade “dilsel şifreleme” (Sebzecioğlu ve Özgür 2015: 84) işleviyle daha çok kullanıldığı görülür.

Sonuç

Dil içinde gizli bir yapılanma olan argo, dilin şifrelemesine ihtiyaç duymasından dolayı gerek azınlık gerekse etkileşimde bulunan yabancı dillerle yakın ilişkisi içerisinde. Özellikle denizcilik gibi ana unsurları ve terminolojisi başka medeniyetlerden alıntılanan bir alan dilinin söz varlığı, argo için önemli bir malzeme kaynağı olmuştur. Denizcilik terimleri, argoya geçişle birlikte dış yapılarındaki terminolojik anlamlarına kavramsal ve düşünsel bağlamda yeni anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamın iletişim anında anlaşılabilmesi için terminolojik anlam yanında soyutlama ve eğretileme ile yüklenilen yan, mecaz anlamlar da zihinsel süreçlere dâhil edilmelidir.

Denizcilik argosu olarak adlandırılabilir bu söz varlığı, Türkçenin kavramsallaştırma bakımından gücünü de gösterir. Denizciliği sonradan hayatına dâhil

¹⁷ Argonun söz varlığında yer alan yabancı dillerden alıntılanan sözcükler; Rumca ve İtalyanca çoğunlukta olmak üzere Ermenice, Latince, Fransızca, İngilizce ve başka dilleri kapsayacak şekilde %80’lik bir oran teşkil eder (Devellioğlu 1959:31, Sebzecioğlu ve Özgür 2015:83’ten).

etmiş olan Türkler, denizciliğe dair pek çok şeyi bu alanda öncü olan medeniyetlerden alıntılamış ve kendilerine uyarlamışlardır. Deniz; toplumsal hayatta ekonomik, coğrafi ve kültürel olarak kendisine yer buldukça dış dünyayı kavramsallaştırmak için de kullanılır olmuştur. Zihindeki kavramsal dizgeyle farklı kavramsal alanlar arasında eşleşme sağlayan bir sürecin ürünü olan kavramsal eğretilmeler, denizcilik terimleri üzerinden de yapılmıştır.¹⁸ Denizcilik dilinin daha çok yabancı dillerden beslenmesinden dolayı özellikle argoya geçen söz varlığında tespit edilen bu eğretilmeler, yabancı kökenli sözcükler temel alınarak yapılmıştır. Bu noktada gemi ile insan/kadın (*algarina, patalya, vapur*), geminin bölümleri ile insan/kadın vücudu (*güverte, alt güverte, bodoslama*), geminin direkleri ile erkeklik organı (*babafingo, kalafat*), kumanda sözleri ile insan hareketleri (*alesta, pupa gitmek, varda, yisa*), deniz ve gemiyle ilgili kişiler ile meyhane, genelev ve hırsız (*armatör, dalgıç, çaça, miço*), denizcilikteki işler/eylemler ile cinsellik ve cinsel yönelim (*demirlemek, tornistan*), denizcilikte kullanılan alet ve yöntem adları ile benzerlik kurulup soyut anlama taşıyan sözcükler (*dümen, voli*) arasında eğretilme kurulduğu görülür. Hatta kavramsal eğretilme ile sözcükler arasında farklı kavramsal eşleştirmeler sağlanması ve birden çok dilsel anlatım üretilmesi de (*tornistan, bodoslama, dalga*) söz konusudur. Denizcilik terimlerinden argoya geçen sözcüklerde yer alan bu kavramsal eğretilmeler, toplumun dış dünyayı algılama ve yorumlamadaki bakışını göstermesi bakımından da önem arz eder.

Denizcilik terimi olarak kullanılan sözcüklerin argoya geçişi noktasında dikkat çekici hususlardan biri bu sözcüklerin pek çoğunun temel anlamlarından çok da uzaklaşmadan argoya aktarılmalarıdır. Bu durum, bir alan diline ait bu sözcüklerin zaten herkes tarafından anlaşılmalrı zor olduğu için yeniden şifrlenmesine gerek duyulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu yabancı kökenli sözcüklerin Türkçeye geçerken sadece denizcilik terimi olarak alıntılandığı ve köken dilde sahip oldukları yan ve mecaz anlamların aktarımının yapılmadığı düşünülebilir. Özellikle yabancı kökenli sözcüklerde görülen böylesi aktarımlarda sözcüklerin basit, türemiş ve *bırak-*, *et-*, *dur-*, *ol-*, *ver-*, *vur-* vb. fiiller eklenerek oluşturulan birleşik biçimlerinin argoda yer aldığı görülür.

Argoda sözcüklerin işlem ve göstergelerinin yapı-bozuma uğratılmasıyla şifreleme gerçekleştirir; dolayısıyla sözcüğün bu şifreleme özelliği kalktığında anadile geçiş ve herkes tarafından anlaşılma başlar. Argoda iletişim ima ile sağlanırken sözcüğün genel dile geçişiyle bu iletişim doğrudan sözcüklerle gerçekleşir. Denizcilik terimlerinden argoya geçmiş fakat bugün artık kendine toplumun her kesiminde yer bulan *volta, voli, iskele, bodoslama, dümen kırmak, dümen çevirmek, fora, faça atmak* vb. sözcük ve deyimler de söz konusudur.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Lakoff vd. 1980; Lakoff 1993; Kövecses ve Günter 1998; Bolat ve Koşaner 2021.

KISALTMALAR

an. gen.: Anlam genişlemesi	İng.: İngilizce
Ar.: Arapça	İtal.: İtalyanca
bk.: Bakınız	krş.: Karşılaştırınız
d.: Deyim	Lat.: Latince
e.: Ek	MBTS: Misalli Büyük Türkçe Sözlük
es.: Eski	s.: Sıfat
f.: Fiil	Türk.: Türkçe
Far.: Farsça	ü.: Ünlem
Fr.: Fransızca	Yun.: Yunanca
i.: İsim	zf.: Zarf

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. 1996. *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınları.
- Aktunç, Hulki. 1998. *Büyük Argo Sözlüğü*. 2. baskı. İstanbul: YKY Yayınları.
- Aktunç, Hulki. 2019. *Büyük Argo Sözlüğü*. 12. baskı. İstanbul: YKY Yayınları.
- Arkan, Kaptan Özdemir. 2002. "Argo ve Beyoğlu Argosu". Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Gülten Sağıol. *Argo*, 175-196. İstanbul: Ka Kitap.
- Arslan, Mehmet. 2015. "Argo". *Türk Dili*, CIX (767-768): 196-221.
- Bolat, Fırat, Özgün Koşaner. 2021. "Türkçede Denizcilikle İlgili Kavramsal Eğretilmeler". *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 34: 66-78.
- Devellioğlu, Ferit. 1959. *Türk Argosu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güneş, İsmail Teoman (2016). Ağır Roman'da Argo Kullanımı ve Eserin Söz Varlığına Katkıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55: 305-317.
- Kahane, Henry vd. 1988. *The Lingua Franca in the Levant*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Kaman, Sevdâ (2019). Hulki Aktunç'un "Madi Hayat In The Dark" Adlı Öyküsünde Argo. *Researcher*, 7 (4): 97-107.
- Karaağaç, Günay. 2013. *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Klein, Giacomo. 2018. "Italian Loanwords in Turkish Argot". In *V. International Linguistics and Language Conference LILA '18 Conference Proceedings*, İstanbul: DAKAM (Eastern Mediterranean Academic Research Center), 169-178.
- Korkmaz, Zeynep. 2010. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- König, Güray Çağlar. 1991. "Toplumdilbilim Açısından Dil ve Dil Türleri". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2: 59-70.

- Kövecses, Zoltán, ve Günter Radden. 1998. "Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View". *Cognitive Linguistics*, 9 (1), 37-78.
- Lakoff, Robin. 1973. "Language and Woman's Place". *Language in Society*, 2 (1): 45-80.
- Mangır, Mediha. 2011. "Osman Cemal Kaygılı'nın Söz Varlığında Argo". *TÜBAR*, XXX: 233-252.
- Mantran, Robert. 1986. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul "Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi"*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan. 2 c.. Ankara: V Yayınları.
- Razuvaeva, Olga. 2009. "Slang in the Turkish Language as a Social, Linguistic, and Semiotic Phenomenon". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 8 (1): 299-316.
- Sağol, Gülden. 2016. "Argo Sözlükleri". Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol. *Argo*, 89-112. İstanbul: Ka Kitap.
- Sebzecioğlu, Turgay ve Özgür, Serap Coşkun. 2015. "Cinsiyete Bağlı Argo Kullanımı Üzerine Bir Twitter Etiketleri Örneği". *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 5: 75-93.
- Symeonidis, Charalambos. 2001. "Zum türkischen Argot und seinen griechischen Elementen". *Was ich noch sagen wollte... A multilingual Festschrift for Norbert Boretzky on Occasion of his 65th Birthday*. Berlin, 181-187.
- Somuncu, Melike. 2020. "Organ Adları ile Oluşan Argo Kelimelerin Kavramsal ve Yapısal Tasnifi". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25: 144-168.
- Sümer, Halit (2001). *1980 Sonrası Türk Romanında Argo (Orhan Pamuk-Ahmet Altan-Metin Kaçan-Buket Uzuner)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Hatice. 2006. "Terimlerin Genel Dile Yansımasına Dair Bazı Gözlemler". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (20): 123-129.
- Şen, Mesut. 2016. "Argo Kelimeleri Üzerine". Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol. *Argo*, 19-30. İstanbul: Ka Kitap.
- Topaloğlu, Ahmet. 1989. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. 2005. Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, Berke. 1998. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Wansborough, John E. 2013. *Lingua Franca in the Mediterranean*. Hove: Psychology Press.
- Woods: Henry Felix. 1976. *Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde Kırk Yıl)*. Çev. Fahri Çoker. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yağmur, Kutlay ve Boeschoten, H. 2016. "Dilbilim Yöntemleri Işığında Argonun İncelenmesi". *Argo*, 71-81. İstanbul: Ka Kitap.